

Åpen høring i kontroll- og konstitusjonskomiteen
torsdag den 14. oktober 2010 kl. 10.15Møteleder: Anders Anundsen (FrP)
(komiteens leder)

Sak:

Forsvarets bruk av midler under Norwegian Battle Lab & Experimentation (NOBLE)

Møtelederen: På vegne av kontroll- og konstitusjonskomiteen vil jeg få ønske velkommen til denne kontrollhøringen, der temaet er Forsvarets bruk av midler under Norwegian Battle Lab & Experimentation, NOBLE.

Bakgrunnen for at komiteen åpnet sak, var artikler i Dagens Næringsliv som avdekket at Forsvaret gjennom NOBLE har inngått en rekke avtaler med selskaper i den såkalte OCAS-sfæren om utvikling av system for varsling av luftfartshinder, og at det bl.a. foreligger brudd på anskaffelsesregelverket.

Forsvarsstabens rapport av 6. mai 2010 viser at Forsvarets kontakt med OCAS-sfæren var ute av kontroll. Arbeidsgruppens gjennomgang har avdekket en rekke alvorlige brudd på anskaffelsesregelverket og god forvaltningsskikk.

Komiteen avholdt en kontrollhøring i denne saken også 30. september i år.

Siktemålet med denne høringen er, som ved forrige høring, å finne ut hvorfor dette skjedde, og hvordan det kunne pågå over så lang tid.

Komiteen ønsker å få belyst følgende hovedproblemstillinger under høringen:

1. avtalene Forsvaret inngår og muligheten for kontroll med midlene
2. mulig kryssfinansiering av sivilt materiell med midler fra Forsvaret
3. eventuell sammenblanding og misbruk av tilskudd og lån fra SND/Innovasjon Norge

Komiteen har invitert følgende til høringen:

- tidligere forsvarsminister Eldbjørg Løwer
- tidligere forsvarsminister Kristin Krohn Devold
- tidligere forsvarssjef Sigurd Frisvold

Disse tre var også invitert til høringen som ble avholdt 30. september, men valgte da å takke nei.

På bakgrunn av opplysninger som fremkom under høringen 30. september, har komiteen i tillegg invitert Luftfartstilsynet, ved luftfartsdirektør Heine Richardsen, til høringen.

Det vil bli tatt stenografisk referat fra høringen, og referatet vil følge som vedlegg til komiteens innstilling til Stortinget.

De prosedyrene som er fastsatt i reglementet for åpne kontrollhøringer, vil bli fulgt. Den inviterte får først holde en innledning. Etter det får først saksordføreren, som er Ola Borten Moe fra Senterpartiet, og deretter represen-

tanter for de ulike partiene anledning til å spørre ut de inviterte.

For at komitémedlemmene skal få stilt de spørsmålene som er nødvendige, vil jeg be om at svarene blir så korte og konsise som mulig.

Jeg gjør oppmerksom på at vi har fått en rød lampe som vil lyse når det er 30 sekunder igjen av taletiden, og den vil slukke når disse 30 sekundene er over.

Til slutt får komiteen anledning til å stille noen helt få oppfølgingsspørsmål, og den inviterte får så ordet til slutt til en kort oppsummering.

Dette er en åpen høring, og det er derfor viktig at alle deltakerne unngår å omtale forhold som er undergitt taushetsplikt. Dersom er spørsmål ikke kan besvares uten å gi opplysninger som er taushetsbelagt, bør den innkalte gjøre komiteen oppmerksom på det. Jeg gjør oppmerksom på at mobiltelefoner må slås av eller settes på «stille», slik at vi unngår forstyrrelser underveis.

Jeg vil også presisere at mikrofonene har en lydknapp som må benyttes og slås av og på, slik at vi unngår problemer med lydanlegget.

Det er komiteens håp at høringen vil gi de nødvendige opplysninger i saken – som bakgrunn for de konklusjoner komiteen skal treffe i sin innstilling til Stortinget.

*Høring med tidligere forsvarsminister Eldbjørg Løwer***Møtelederen:** Da er vi klare til å starte opp, og jeg vil få lov til å ønske velkommen til tidligere forsvarsminister Eldbjørg Løwer.

Det er lagt opp slik at den tidligere forsvarsministeren kan innlede i inntil 10 minutter hvis hun ønsker det. Vær så god, Eldbjørg Løwer.

Eldbjørg Løwer: Takk.

Kan jeg først få lov til å gi en liten begrunnelse for at jeg takket nei første gangen dere inviterte meg. Det var med den begrunnelse at da jeg fikk denne invitasjonen, var dette helt ukjent for meg. Jeg hadde overhodet ingen kunnskap om saken, og tenkte som så at hvis jeg skulle kunne bidra til ytterligere opplysning av saken, så kunne det ha vært et poeng å møte. Jeg kontaktet Forsvarsdepartementet, og de hadde da en gjennomgang av hele saken for å finne ut av hva som hadde skjedd i de ulike statsrådsperiodene, hvilke avtaler som var gjort, og hvilken informasjon som var gitt. Da jeg fikk den informasjonen den 11. august, fremkom det der at det i min periode bare var laget interne dokumenter til Luftforsvarsstaben – ingenting var sendt over til Forsvarsdepartementet. Da vurderte jeg det slik at jeg ikke hadde noe å bidra med. Og da var det nesten i respekt for komiteens tid at jeg tenkte at med alle aktørene som skulle inn til høring, så avsto jeg fra å møte.

Jeg har heller ikke lest Dagens Næringsliv sammenhengende – jeg har ikke fått med meg saken fra den siden. Men det betyr jo absolutt ikke at jeg ikke synes at denne saken er viktig. Jo mer jeg har lest meg opp på den nå, ser jeg hvor viktig og nyttig og nødvendig det er at kontroll-

og konstitusjonskomiteen går inn i slike saker. Så det har ingenting med det å gjøre. Det er rett og slett fordi jeg ikke syntes jeg hadde noe å bidra med.

Til opplysning var jeg da statsråd i Bondevik I-regjeringen fra 17. oktober 1997 til 17. mars 2000, og det siste året, fra 15. mars 1999 til 17. mars 2000, var jeg da forsvarsminister. Jeg var først arbeids- og administrasjonsminister.

I de opplysningene som kom fram fra Forsvarsdepartementets gjennomgang av saken, lå det at i denne perioden startet definisjonsfasen av prosjektet NOBLE i regi av Luftforsvarsstaben i FO. Dette lå innenfor forsvarssjefens fullmakter. Forsvarets overkommando eller Luftforsvarsstaben utarbeidet et forsvarsinternt dokument om oppstart og definisjonsfasen av prosjektet NOBLE den 10. desember 1999. Den 15. mars – to dager før Bondevik-regjeringen gikk av i 2000 – ble mandatet for definisjonsfasen av NOBLE utgitt. Men ifølge Forsvarsdepartementet var ingen av disse to dokumentene oversendt til departementet, og jeg hadde derfor ingen kunnskap om det. Jeg fikk ingen informasjon om det, og har derfor ikke noe kjennskap til saken som sådan. Det er faktisk det jeg har å si om min befattning eller ikke-befattning med saken.

Møtelederen: Takk for det.

Da vil jeg gi ordet videre til saksordfører Ola Borten Moe, og for ordens skyld gjør jeg bare oppmerksom på at hver utspører styrer sin egen tid uten innblanding fra møtelederen. Saksordføreren har inntil 10 minutter til disposisjon. Vær så god, Ola Borten Moe.

Ola Borten Moe (Sp): Takk for det.

Takk for at du møter. Da komiteen valgte å invitere, var det fordi vi håper og tror at du sitter inne med kunnskap og opplysninger som kan være med og kaste lys over saken. Det er vår vurdering, så derfor er det veldig bra at du er her.

Før vi går inn på selve NOBLE, er det jo også slik at dette oppsto ikke i et vakuum, men som en konsekvens av erfaringer som det norske forsvaret, spesielt Luftforsvaret, hadde etter Kosovo og Balkan. Kunne du fortelle lite grann om hvordan og på hvilken måte du i så fall ble trukket inn i de evalueringene og i de grepene som man da åpenbart betraktet som nødvendige å ta framover for å unngå lignende situasjoner igjen?

Eldbjørg Løwer: Som jeg sa, jeg ble forsvarsminister en drøy uke før NATO begynte å bombe i Kosovo. Det var en ganske skjellsettende opplevelse, og i den tiden bombingene foregikk, var det vanskelig å orientere seg helt i hva konsekvensene var for Norge som et NATO-land. Vi var med med F-16-fly.

Dette var samtidig med 50-årsjubileet i NATO og det nye strategiske konseptet. I ettertid da bombingene var over, og evalueringen av NATO-operasjonen ble foretatt, gikk det selvfølgelig på samhandling mellom NATO-land og manglende samhandlingsmuligheter operasjonelt, men det gikk også på hvordan Norge som et lite NATO-land kunne skaffe seg nødvendig informasjon og være på høy-

den med det som skjedde til enhver tid. Det var det som var det viktigste poenget, slik jeg kan huske, da evalueringen skjedde.

Dette gikk mer på den politiske dimensjonen, mens forsvarssjefen selvfølgelig hadde sin vurdering av hvordan Norge kom til kort operasjonelt. Det jeg vil tippe, uten at det har vært en diskusjon mellom forsvarssjefen og meg om det, er at det er i forlengelsen av den operative muligheten til samhandling at Norge også, som et NATO-land, begynte å se på hvordan man kan få dette til på en bedre måte. Det var en kraftig lærdom for oss alle, tror jeg.

Ola Borten Moe (Sp): Så det du egentlig sier nå, er at du som forsvarsminister aldri var inne i de operasjonelle erfaringene, de operasjonelle lærdommene og heller ikke i hvordan man eventuelt skulle forbedre dem framover. Det var politisk samhandling med våre NATO-allierte som var ditt fokus. Det militærfaglige lå utelukkende til forsvarssjefen.

Eldbjørg Løwer: Ja, det gjorde det. Det eneste som var i grenselandet mellom operasjonelt ansvar og politisk ansvar, var utpeking av disse bombemålene, som var litt vanskelige til tider, hvor de fagmilitære hadde noen oppfatninger om hvordan man best skulle håndtere situasjonen, mens man politisk hadde noen andre, overordnede, som da ble fulgt. Men operasjonelt var jeg ikke veldig inne i det.

Ola Borten Moe (Sp): På et senere tidspunkt – da NOBLE ble etablert – valgte man en plassering av organisasjonen og en styringsform som var litt utenom det vanlige. Man valgte også å kjøre de ordinære forsvarsorganisasjonene utover sidelinjen – både FFI og FLO. Og analysen som ble gjort, var knyttet til at man skulle ha noe som var lettbeint, lite byråkratisk, jobbet fort og skaffet fram resultater tidlig. Ville det vært en analyse som du deler? Ville det vært en naturlig konklusjon å trekke for Forsvaret senere, sett i lys av dine erfaringer som forsvarsminister? Var det mye byråkrati i senere prosesser? Fikk man lite ut av det man ønsket å oppnå?

Eldbjørg Løwer: Jeg opplevde at det var avstand mellom den informasjonen Norge fikk, og det de store NATO-landene utvekslet seg imellom.

Når det gjaldt det operasjonelle, har ikke jeg veldig mye greie på det, må jeg si. På den tiden var jo FO oppe på Huseby. Det var langt fra departementet, både geografisk og samtalemessig, vil jeg nesten si. Det var om ikke mangel på tillit, så var det i hvert fall nødvendig å styrke de samhandlings- og informasjonsbåndene som var mellom FO og FD. Det merket jeg jo godt ikke var tilstrekkelig. Det var da jeg startet denne Holmenkollen-prosessen for å skape tillit mellom ledelsen i Forsvarsdepartementet og forsvarsledelsen, for å finne arenaer hvor de kunne utveksle erfaring og samhandle på en mye bedre måte, fordi det var til tider litt vanskelig å vite om man var statsråd for hele Forsvaret eller bare deler av det, hvis jeg skal spissformulere meg lite grann. Den prosessen førte til at jeg i

januar 2000 tok beslutningen om at FO og FD skulle flytte sammen. Nå ble ikke det løsningen, men det var den begynnende prosessen. Det er uttrykk for at dette ikke var helt som det skulle, etter min oppfatning. Det har ført til hele omstillingen av Forsvaret i etterkant.

Ola Borten Moe (Sp): Så, helt avslutningsvis: Hvis det er noe denne saken er et uttrykk for, er det i og for seg ikke manglende rutiner, i og for seg ikke manglende regler, men at rutiner og regler ikke ble fulgt, og at det fikk ganske store konsekvenser – kall det gjerne en ukultur, i hvert fall i deler av organisasjonen.

Hva er ditt inntrykk av Forsvaret fra din tid som statsråd? Er det ditt inntrykk at det eksisterte og lå vel til rette for at den type kulturer kunne utvikle seg, og at man ikke hadde tilstrekkelig styring og kontroll over det som skjedde?

Eldbjørg Løwer: Jeg tror man kan si at det manglet en del på det. Og det systemet vi etterspurte oftest, var økonomistyringen – det nye systemet for økonomistyring i Forsvaret. Det ble utsatt hele tiden, og det var også en av de tingene som ble tidfestet når det skulle være avsluttet, ved den beslutningen jeg tok i februar 2000. Så det gjenssto mye på det.

Men så har jeg også lyst til å si at dette er 11 år siden, og det er klart at på de 11 årene har oppmerksomheten mellom politikk og butikk blitt noe tydeligere, for å si det sånn. Roller, grenseoppganger, bevissthet rundt dette har nok også endret seg mye på de 11 årene. Så vi må se det litt i lys av det – spesielt når offentlige instanser går inn på forretningsmessige områder, skal man være ganske oppmerksom og bevisst på hva man gjør. Det tror jeg ikke var helt på plass da.

Ola Borten Moe (Sp): Takk skal du ha.

Møtelederen: Takk for det.

Da gir jeg ordet videre til Arbeiderpartiet, og det er Marit Nybakk som har inntil 5 minutter til disposisjon – vær så god.

Marit Nybakk (A): Tusen takk, komitéleder. Og takk til tidligere statsråd Eldbjørg Løwer for at du også stiller i denne høringen.

Som du sa, så var det slik at toppmøtet i NATO i 1999 vedtok Defence Capabilities Initiative, og en rekke land opprettet disse battle-laboratoriene. Jeg sitter og hører på at du sier at det var kanskje noen «interne dokumenter», men det ble altså opprettet et forprosjekt i din tid som statsråd. Du er den andre statsråden som nå sier at dette hadde du knapt nok kjennskap til. Betyr det at det var helt vanlig selv når det ble opprettet forprosjekter for ganske viktige eksperimentelle laboratorieforsøk, hvor man skulle utvikle radarsystemer, at statsråden bare oppfattet at det var noen «interne dokumenter»?

Eldbjørg Løwer: Etter som jeg oppfattet det, og i ettertid har beskrevet det, lå dette innenfor forsvarssjefens

fullmakter, som vel ikke ble endret før ... – nå skal jeg være forsiktig, men i hvert fall etter min tid. Så nå ble ikke det kommunisert at man opprettet et forprosjekt hos forsvarssjefen, og heller ikke at man gjorde det til en beslutning hos forsvarssjefen. Det gjorde det altså to dager før jeg gikk av som forsvarsminister, og antakelig har det vært litt vanskelig å få kommunisert det – altså: jeg fikk ikke vite om det. Og jeg vet ikke om jeg hadde fått det da heller, like etterpå, det vet jeg ikke.

Marit Nybakk (A): Men det ble altså opprettet et forprosjekt som ble gitt et eget budsjett, og det betyr altså at forsvarsministeren ikke på noe tidspunkt var orientert om at det var et stort forprosjekt med et eget budsjett, hvor man planla å opprette et prosjekt med et eget styre etter hvert?

Eldbjørg Løwer: Nei, de opplysningene jeg har, er at det innenfor forsvarssjefens fullmakt var mulighet til å opprette sånne prosjekter, med inntil 75 mill. kr, og på det tidspunktet var det vel ikke i nærheten av det, for dette var jo helt i forstadiet.

Marit Nybakk (A): Du er sannsynligvis den statsråden som igangsatte de store reformene og moderniseringen av det norske forsvaret gjennom det du kaller Holmenkollenprosessen. Var det slik at bakgrunnen for at du startet dette, var at Forsvaret var blitt for stort og for uregjerlig, eller var det det at du følte at ikke bare var Huseby noen kilometer unna Forsvarsdepartementet, men at de var en stat i staten?

Eldbjørg Løwer: Ja, de var i hvert fall for langt unna, og samtidig hadde Stortinget vedtatt at det skulle trekkes ned 5 000 personell i Forsvaret. Man drev på i alle andre deler av Forsvaret enn på toppen, og det var også på tide å ta tak i Forsvarets overkommando og Forsvarsdepartementet for å se om det der var mulig å finne noen rasjonelle løsninger som kunne bidra til å få ned disse 5 000. Det var tallet. Men det var ikke det som var det viktigste, det var rett og slett en mangel på tillit mellom FO og FD som måtte forbedres, slik at statsråden kunne føle at det var kontroll over det hele, at man hadde oversikten. Så det var to dimensjoner i det.

Marit Nybakk (A): Mener du at opprettelsen av en inkludert strategisk ledelse har bedret på denne styringen – altså, ved at forsvarssjefen nå faktisk sitter i departementet?

Eldbjørg Løwer: Det har jeg ikke kunnskap om. Nå ble det jo en annen løsning også enn den som var skissert i denne beslutningen min fra 2. februar 2000, igjen at det nå ble en integrert ledelse etter hvert. Men jeg så på det at FO og FD skulle bo sammen som en begynnelse på en prosess som jeg ikke visste hvor helt skulle ende. Men det var nødvendig å få disse til å møte hverandre på andre måter og på andre arenaer enn det hadde vært til da.

Marit Nybakk (A): Dette prosjektet NOBLE har altså blitt melket av tidligere jagerflypilotkollegaer, av daglig leder og styreleder – penger som i ettertid i stor grad har gått til disse – skal vi kalle dem – kompisenes sivile prosjekter. Mener du at dette kan ha vært en kultur som var ganske omfattende i Forsvaret – dette samrøret som vi har sett her?

Eldbjørg Løwer: Igjen blir det veldig vanskelig for meg å svare på det. Jeg tror nesten bare jeg må svare at bevisstheten rundt sånne ting var ikke tydelig nok, verken i Forsvaret eller i samfunnet for øvrig. Og jeg har vært veldig interessert i denne grenseoppgangen som etter hvert er blitt trukket på mange områder i samfunnet når det gjelder roller, tydeliggjøring, habilitet og alt dette. Og jeg tror spesielt at når det gjelder de grenseområdene hvor offentlig virksomhet og offentlige organer går inn og møter forretningsmessige logikker og krav, skal man faktisk være glad for at den grensen er gått opp. Jeg tror man er flinkere nå enn man var for elleve år siden.

Møtelederen: Takk for det. Da er tiden ute, og det er Fremskrittspartiets tur. Jeg skal selv stille spørsmålene og overlater møteledelsen midlertidig til Ola Borten Moe.

Ola Borten Moe overtok her som møteleder.

Møtelederen: Vær så god.

Anders Anundsen (FrP): Takk for det.

Jeg vil også takke deg for at du kommer til høring, for noen ganger er det jo sånn at man kan bidra med i hvert fall en kulturforståelse, og det synes jeg du så langt har gjort en bra jobb i forhold til. Jeg vil gjerne at du utdyper litt den kulturforståelsen i forhold til om det var diskutert mye i departementet, muligens også i grensesnittet mellom departement og forsvar rundt byråkratiseringen av Forsvaret, altså at Forsvaret som sådant var tungrodd. Var det sånne diskusjoner i departementet under din tid?

Eldbjørg Løwer: Ja, det var det. Det var også spørsmål om det ikke var mye parallell saksbehandling, om det ikke var noen i FO som satt med noe som man gjorde i departementet. Ja, det ble stilt mange spørsmål rundt det.

Anders Anundsen (FrP): Etter hva jeg har forstått fra de høringene vi har hatt tidligere, var litt av bakgrunnen for opprettelsen av NOBLE nettopp at man skulle droppe byråkratiseringen. Derfor satte man også inn et veldig topptungt styre og for å – for å bruke et populærbegrep – «kortslutte» de byråkratiske prosessene. Forsvarets forskningsinstitutt var jo en av dem som markerte seg som motstandere av den løsningen. Var det noe dialog mellom FFI og Forsvarsdepartementet om hvordan de håndterte utviklingsprosjekter i Forsvaret omtrent på den tiden?

Eldbjørg Løwer: Nei, det kan jeg ikke huske. Jeg satt også en periode i FFIs styre før jeg ble statsråd, og jeg kan ikke huske at det var noen diskusjon. Men da hadde man

jo også et veldig langsiktig perspektiv på hva som foregikk i Forsvaret. Etter Kosovo hadde man kanskje fått mer behov for å se på om man kunne gjøre ting noe raskere. Tydeligvis har det vært oppe i FO, men det behøver ikke bety at man skal ta innersvinger. Man kan jo gjøre ting raskere og mer effektivt uten at man gjør noe som ikke er fornuftig.

Anders Anundsen (FrP): Så du har opplevd at FFI har vært opptatt av at ting skulle skje litt raskere enn det som hadde vært tradisjon i det arbeidet som FFI gjorde?

Eldbjørg Løwer: Jeg vet ikke helt hva jeg skal svare på det. Men forsknings- og utviklingsprosjekter har jo behov for å ta litt tid. De er ikke innrettet på å skulle være operative året etter alltid.

Anders Anundsen (FrP): Jeg synes det var veldig interessant det du sa om det prosjektet du igangsatte for å gjenskape tilliten mellom Forsvaret og Forsvarsdepartementet. Det viser at det var en del utfordringer. Betyr det, tror du, at det var helt unaturlig for Forsvaret i det hele tatt å tenke på at dette kunne være interessant for statsråden å vite noe om?

Eldbjørg Løwer: Det er mulig at Frisvold kan svare bedre på det enn jeg.

Anders Anundsen (FrP): Det er klart, og han skal få et tilsvarende spørsmål. Men du kjenner kulturen i dialogen mellom forsvarssjefen og forsvarsministeren, ikke bare i denne saken, men i tilsvarende saker.

Eldbjørg Løwer: Ja. Da jeg fikk vite at jeg skulle hit, fant jeg fram et gammelt Forsvarets forum fra februar i 2000. Der prøver Frisvold og jeg å finne hverandre i måter å gjøre dette bedre på. Der er det også sju handlingspunkter som Forsvarets overkommando, Frisvold og hans stab og departementet til slutt ble enige om. Nå vet jeg ikke om det gikk helt sånn, fordi jeg ble kastet like etterpå. Men det var i hvert fall satt i gang prosesser som har ført til endringer.

Anders Anundsen (FrP): I oppfølgingen av det: Du sier at du egentlig hadde lite med det operasjonelle oppfølgingsansvaret å gjøre. Det lå hos forsvarssjefen. Betyr det – bare for å få det helt presisert – at du ikke ble involvert i noen av de operasjonelle evalueringene eller utviklingsutfordringene man hadde etter den siste NATO-operasjonen?

Eldbjørg Løwer: Nei, ikke involvert i den forstand å prøve å finne andre løsninger. Det er klart at når F-16 ikke kunne fly om natten, var det noe jeg visste om, selvfølgelig. Men evalueringen: De var kanskje ikke helt ferdig, heller. Det kom jo flere rapporter om evaluering av krigen i Kosovo også senere enn det jeg var involvert i.

Anders Anundsen (FrP): Takk skal du ha.

Anders Anundsen overtok her igjen som møteleder.

Møtelederen: Jeg gir ordet videre til Per-Kristian Foss fra Høyre, som har inntil 5 minutter.

Per-Kristian Foss (H): Tatt i betraktning at statsråden har svart at denne NOBLE-saken, som er temaet for høringen, ikke lå på hennes bord i hennes statsråd tid, kan ikke jeg se at det er behov for å stille flere spørsmål. Hun har besvart de spørsmål som er stilt innenfor rammen av høringens tema, meget godt. Jeg har derfor ikke flere spørsmål.

Møtelederen: Da er det Hallgeir H. Langeland fra SV, som har inntil 5 minutter – vær så god!

Hallgeir H. Langeland (SV): Eg synest likevel, når Eldbjørg Løwer har komme hit, at ho bør få nokre tilleggs spørsmål.

Det eine er knytt opp mot den kringelen som var mellom FO og FD på det tidspunktet då du var forsvarsminister. Vil du seia at det hadde konsekvensar for norsk forsvars- og angrepsevne?

Eldbjørg Løwer: Det blir jo fryktelig vanskelig å tippe. Det har like mye med økonomi å gjere som det har med samhandling mellom FO og FD å gjere.

Hallgeir H. Langeland (SV): Men det var jo ikkje noka styring på økonomien, sa du.

Eldbjørg Løwer: Nei, det lønns- og økonomiprojektet som foregikk i stor skala i FO, hadde en tendens til å bli utsatt og utsatt. Det er klart at å få det på plass, ville jo vært betryggende for hele rammeforutsetningen for økonomistyringen og internrevisjonen, som kom etterpå. Så det var ikke på plass det som skulle være på plass.

Hallgeir H. Langeland (SV): Eit siste spørsmål: Då du var forsvarsminister – det var jo i relativt kort tid – dukka det opp noko som fekk deg til å undrast over kva slags kultur det var i Forsvaret?

Eldbjørg Løwer: I Forsvaret?

Hallgeir H. Langeland (SV): Ja, mellom FO og FD.

Eldbjørg Løwer: Mellom FO og FD – ja, det gjorde jo det. Det var den usikkerheten jeg følte som gjorde at jeg tok tak i det og satte i gang Holmenkollen-prosessen. Det var slik, som jeg sa, at man ikke bare hadde geografisk avstand, men man hadde også en annen avstand, som var mye mer vanskelig å dekke. Det var et tillitsforhold. Etter Holmenkollen-prosessen tror jeg også at Forsvarets ledelse var enig i at det var nødvendig å gjere noe med det. Men så har ikke jeg fulgt prosessen videre for å få vite

om den løsningen som er nå, er den optimale. Det vet jeg ikke noe om.

Hallgeir H. Langeland (SV): Hadde du hatt lyst til å fortsetja som forsvarsminister den 9. mars?

Eldbjørg Løwer: Jeg må si at når man setter i gang slike endringsprosesser som jeg gjorde høsten 1999 og over i 2000, og må gå av som forsvarsminister den 17. mars, var noe av det vanskeligste å stoppe den prosessen som jeg så var så nødvendig å videreføre. Det er noe jeg synes var det vanskeligste med å forlate Forsvarsdepartementet, må jeg innrømme.

Hallgeir H. Langeland (SV): Takk skal du ha.

Møtelederen: Ingen har bedt om ordet til oppklarende spørsmål. Løwer har da anledning til å oppsummere i 5 minutter hvis du ønsker det. Vær så god.

Eldbjørg Løwer: Nei, jeg tror ikke jeg har behov for det. Jeg synes det var greit å få møte dere. Om jeg ikke akkurat hadde så mye å bidra med, synes jeg som sagt, at saken er viktig. Jeg synes sånne saker er viktige å gå dypt inn i, så det håper jeg dere klarer.

Møtelederen: Takk for det, og takk for dine bidrag. Jeg mener du har bidratt godt i forhold til de rammene som høringen har rundt kulturforståelse osv.

Vi tar nå en foreløpig liten pause i høringen – faktisk helt til kl. 11.20 – før vi begynner med tidligere forsvarsminister Krohn Devold.

Høringen ble avbrutt kl. 10.46.

Høringen ble gjenopptatt kl. 11.20.

Høring med tidligere forsvarsminister Kristin Krohn Devold

Møtelederen: Da går vi videre i denne åpne kontrollhøringen, og jeg vil få ønske tidligere forsvarsminister Kristin Krohn Devold velkommen. Du har med deg tidligere statssekretær Bård Glad Pedersen som bisitter. Velkommen også til deg.

Det er lagt opp slik at den tidligere statsråden får anledning til å innlede i inntil 10 minutter hvis hun ønsker det. Vær så god!

Kristin Krohn Devold: Takk for det.

Som bakgrunn for denne høringen har statssekretæren og jeg hatt et møte i Forsvarsdepartementet. Og Forsvarsdepartementet har gjort en veldig grundig jobb med å gå igjennom alle notater som har vært produsert i Forsvarsdepartementet i løpet av de elleve årene som har gått siden NOBLE dukket opp på agendaen første gang.

Det departementet har funnet, er tre notater som er sti-

let til meg eller min statssekretær i løpet av de fire årene jeg satt som statsråd. Det ene notatet er et bakgrunnsnotat fra slutten av august i 2002, før et ordinært besøk ved Bodø flystasjon. Det andre, som har gått til statssekretæren, er rett og slett en disposisjon for en mulig hilsning ved åpningen av et næringssymposium, og det tredje, som også har gått til statssekretæren, er et utkast til et foredrag til det samme næringssymposium, der NOBLE var medarrangør. Det er de tre skriftlige dokumentene som har gått til politisk ledelse.

Vi har også bedt departementet ettersende oss annen type dokumentasjon hvis man finner noe, og det har vi ikke mottatt. Disse tre dokumentene er det selvfølgelig full adgang for komiteen å få tak i.

Ingen av disse dokumentene omtaler noe av det som er gjenstand for denne høringen, muligens med ett unntak: Det står helt eksplisitt i det bakgrunnsnotatet som ble laget til meg, at NOBLE hadde søkt et generelt unntak fra anskaffelsesreglementet og fått nei i departementet. Grunnen til at det sto i det bakgrunnsnotatet, var antakeligvis at hvis noen skulle stille meg spørsmål om det på mitt møte på Bodø flystasjon, så hadde jeg anledning til å fastholde departementets beslutning. Jeg kan ikke huske at det spørsmålet faktisk ble stilt.

Jeg har også, takket være en meget grundig dokumentasjon av alle mine møter i mine fire år som statsråd, gått igjennom dagkalenderen for hver eneste dag i fire år. Den er detaljert helt ned til halvtimesnivå, og jeg har i løpet av de fire årene funnet ett møte som omhandler NOBLE. Det stemmer også med min erindring. Det var et besøk til nevnte Bodø flystasjon, der NOBLE var et tilleggstema til orientering om flystasjonens virksomhet. Jeg har etter min erindring erfart at jeg fikk en helt generell orientering oppe ved Bodø flystasjon om hva NOBLE dreide seg om, men ingen informasjon av karakter lik det som er gjenstand for denne høringen.

Jeg hadde også i min tid som statsråd ukentlige møter med forsvarssjefen. Vi hadde vanligvis fredagsmøter, hver uke, og jeg kan ikke huske en eneste gang i løpet av de fire årene jeg hadde møter med forsvarssjefen, at NOBLE var tema på møtene mellom oss. Det betyr at jeg ikke har kjennskap til den saken som er oppe til høring, med unntak av den informasjonen jeg har lest i Dagens Næringsliv, og den informasjon som ligger i forsvarssjef Sundes rapport av mai 2010.

Jeg kan også bekrefte, etter å ha lest referatet fra den tidligere høringen med tidligere generalinspektør for Luftforsvaret Archer at det ikke har vært et formelt møte mellom GIL som styreformann og meg som statsråd om NOBLE i de fire årene jeg var statsråd.

Det betyr at min befattning med NOBLE, slik jeg husker det, var den orienteringen jeg fikk på generelt grunnlag på Bodø flystasjon. Jeg husker også at jeg så dem en gang på en stand for norske forsvarsindustriutstillere i USA, der det meste av industrien – og NOBLE – hadde en stand på en industriutstilling. Og da gikk jeg rundt på standen og hilste på de fleste utstillerne.

Jeg kan derfor ikke se at jeg har informasjon å tilføye komiteen utover den fyldige dokumentasjonen man har fått

fra forsvarssjef Sunde, og jeg har ingen grunn til å legge en annen vurdering til grunn enn den Forsvarsstaben og forsvarssjef Sunde legger til grunn.

Møtelederen: Da gir jeg ordet til saksordføreren, Ola Borten Moe fra Senterpartiet, som har inntil 10 minutter til disposisjon.

Jeg presiserer at utspøreren selv disponerer sin tid, uten møtelederens innblanding. Vær så god, Borten Moe.

Ola Borten Moe (Sp): Takk for det, leder.

Aller først: Det er veldig bra at den tidligere forsvarsministeren kommer her på høring. Det er en viktig sak. Det er ikke nødvendigvis viktig for oss å prøve å sette fast noen, men det som er viktig, er å få et bilde av hva som har skjedd, og forsikre seg om at det ikke kan skje igjen. Lærdom, rett og slett.

Men sett i lys av det Krohn Devold akkurat sa, stiller det en del av de uttalelsene som Tomas Colin Archer kom med hos oss i forrige høring, i et mer enn merkelig lys, vil jeg si. Han er sitert på at man hadde mange møter med forsvarsministeren om dette. Senere presiserte han det riktignok til minst ett møte – når han fikk tenkt seg litt om. Han er sitert på at forsvarsministeren var så interessert at hun oppdaterte seg selv på dette temaet. Han er også sitert på at man snakket om dette mange ganger, og at det også var oppe i NATO-sammenheng. Kort fortalt tegnes det jo et bilde gjennom hele høringen som egentlig kan oppsummeres i to ting: Dette var et svært viktig politisk prosjekt – det som altså også ble omtalt som et politisk prestisjeprosjekt. Det var svært godt forankret, og det var en politisk ledelse som var svært «hands on» og involvert.

Hva er Krohn Devolds betraktninger rundt det bildet?

Kristin Krohn Devold: Jeg er svært glad for at Forsvarsdepartementet har et veldig ryddig byråkratisk embetsverk, og at de har en så detaljert dokumentasjon på hele min møteagenda i de fire årene jeg var statsråd. Og jeg er svært glad for at Forsvarsdepartementet også har en så grundig dokumentasjon på hvilke notater som ble fremstilt til statsråden i den perioden. Det er slik at i et departement informeres statsråden gjennom notater, eller gjennom møter der det holdes referater, og man styrer gjennom notater. Det er ikke slik i et departement at en statsråd gir direktiver eller lar seg faglig oppdatere i forbifarten i korridoren. Jeg vil også si noe knyttet til den høringen der Archer stilte. Jeg ser av den høringen at han også sier følgende:

«Jeg kan egentlig ikke huske at vi hadde et formelt møte med forsvarsministeren om det.»

Og:

«Men jeg husker ikke at vi hadde noe formelt informasjonsmøte om NOBLE med Krohn Devold.»

Det er jo en slags endring i uttalelsene underveis i møtet, og de to siste sitatene som jeg leste nå, stemmer med min erindring – og med Forsvarsdepartementets dokumentasjon; vi hadde selvfølgelig ikke noe formelt beslutningsmøte knyttet til NOBLE. Jeg fikk en generell orientering, nokså lik den som Godal ga beskrivelse av i sin

høring. Og jeg kjente selvsagt til at vi hadde et eksperimentmiljø kalt NOBLE. Men dybdekunnskap, eller involvering i enkeltprosjekter utover det, begrenset seg til de dokumenter og de møter som jeg har referert til.

Ola Borten Moe (Sp): Krohn Devold har jo flere ganger understreket at det ikke var formelle møter, ikke formelle notat. Men var det da uformelle møter, uformelle informasjoner, uformelle beslutningsprosesser som gjorde at politisk ledelse likevel var informert og likevel hadde et slags eierskap til NOBLE-konseptet og -utviklingen?

Kristin Krohn Devold: Nei, det er ikke uformelle beslutningsprosesser i Forsvarsdepartementet. Det er meget formelle beslutningsprosesser. NOBLE lå sortert under Forsvaret. Forsvarssjefen hadde gitt ansvaret videre nedover i systemet, og beslutningene knyttet til NOBLE lå innenfor forsvarssjefens fullmakter. Jeg har ikke fått andre notater enn dem jeg har referert til.

I foregående spørsmål ble det også nevnt det med NATO. Jeg representerte jo Norge på en rekke NATO-møter i løpet av mine fire år, og NOBLE var ikke tema på noen av disse møtene.

At det kan ha vært kontakt på militært nivå, anser jeg som svært sannsynlig. Det var jo eksperimentering som foregikk i mange land, og det ville jo være nesten rart om ikke de ulike eksperimentelle miljøene i de ulike NATO-landene hadde en viss kontakt på militært nivå.

Ola Borten Moe (Sp): Altså kort oppsummert vil det si at du avkrefter alle beskrivelser av prosjektet som politisk forankret og som et politisk prestisjeprosjekt? Og politisk ledelse hadde heller ingen annen informasjon enn det som er loggført i departementets møtekalender og i de tre notatene som du nå har redegjort for?

Kristin Krohn Devold: Nei. Jeg har jo også sagt til departementet at finner de noe mer, så la oss få kjennskap til det. For dette er jo lenge siden. Det er jo ni år siden jeg gikk på som forsvarsminister, og det ene notatet som er stilet til meg, er datert i slutten av august 2002, som er åtte år siden.

Men det stemmer med min erindring at jeg har fått i hvert fall én bakgrunnsoppdatering av hva NOBLE dreide seg om, ved et besøk på Bodø flystasjon, og at jeg har sett dem på en stand. Jeg kjente til at NOBLE fantes, men beslutningsprosessene rundt NOBLE foregikk på helt vanlig måte, dvs. at det var Forsvaret og de underliggende ledd som sorterte det.

Jeg vil også legge til at Dagens Næringsliv brukte fem måneder på å gå gjennom denne saken. Forsvarssjef Sunde har vel brukt nesten et halvt år. Jeg stoler også på at hadde det vært andre dokumenter her å finne enn dem som departementet har lagt fram, hadde vi mest sannsynlig vært kjent med det nå.

Ola Borten Moe (Sp): NOBLE som prosjekt ble jo organisert på en spesiell måte, ut fra et ønske om at man skulle være kjapp og kutte litt i svingene, og få fram ting

fort uten byråkrati – og åpenbart også uten kvalitetssikring, skulle det vise seg. Kunne du kommentere strategien bak? Altså: Selv om du ikke hadde kjennskap til selve oppfølgingen av prosjektet, var det et ønske fra politisk ledelse i denne perioden om å lage lettbenete organisasjoner som kunne løse akutte utfordringer kjapt og uten for mye kjåk?

Kristin Krohn Devold: Nei, NOBLE ble jo tatt initiativ til før jeg gikk på som statsråd, så eventuelle begrunnelser som måtte ligge der knyttet til lettvent byråkrati osv., har jeg ikke vært noen del i i en dialog rundt. Tvert imot vil jeg si at mesteparten av min statsrådsperiode handlet om å stramme inn på Forsvaret, øke kontrollen med Forsvaret, innføre FLO som organisasjon og innføre et nytt IT-system, der vi gikk fra 120 til ett system, nettopp for å styrke kontrollen med Forsvaret. Så det har overhodet ikke vært noen interesse for eller noe incitament fra min side til å skape et forsvar med mindre korrekt saksprosedyre enn det som lå i regelverket.

Ola Borten Moe (Sp): Det er jo i realiteten gjennom hele din periode at dette utspant seg. Først startet man på. I 2002 begynner varsellampene å lyse – det er FLO som sier fra. I 2003 bytter man sjef og starter oppryddingen, og i 2005 terminerer man hele porteføljen opp mot OCAS.

Var disse tingene aldri gjenstand for noen form for rapportering? Det ene er jo selve prosjektet, men det andre er jo det at Forsvaret selv ble klar over at det var ganske store uregelmessigheter som hadde funnet sted. Du sier at du aldri har blitt informert om det. Ville du tenkt at det var naturlig at du som statsråd var orientert om at tross alt er dette viktige ting som har skjedd, og som det er viktig å være informert om?

Kristin Krohn Devold: Når man leser rapporten til forsvarssjef Sunde, som konkluderer med at det er en rekke brudd på anskaffelsesreglementet, er det klart at hadde man kjent til det den gangen, ville det vært naturlig å informere om det. Det blir jo et spørsmål som må rettes til forsvarssjef Frisvold. Men jeg hadde i løpet av alle de fire årene vi hadde ukentlige møter, ikke én eneste gang fått noen indikasjon på at det var noe regelbrudd eller noen problemer knyttet til NOBLE.

Ola Borten Moe (Sp): Så sa jo Godal til oss sist at det ville ha vært naturlig, prosjektets størrelse og natur tatt i betraktning, å informere Stortinget, rett og slett fordi det er brukt mye penger. Og prinsippet her på huset er jo at Stortinget skal ha mulighet til å etterprøve pengebruken. Det er jo vanskelig når man ikke informerer, og NOBLE er knapt nevnt i noe dokument fra Forsvaret.

Hva tenker du om at det kunne gå så langt og skje så mye, og ingen informasjon flyter oppover i systemet?

Kristin Krohn Devold: Det viktigste er jo at skal man rapportere om uregelmessigheter, må man kjenne til dem. Det er jo først og fremst her et spørsmål som må rettes til Forsvaret.

For øvrig har jeg jo merket meg Harald Sundes uttalelse i høringen. Han sier:

«Jeg ville ikke ha sett det som naturlig at Stortinget skulle orienteres om enkeltprosjektene størrelse. Det ligger langt under det vi betrakter som kategori 1, som er på 500 mill. kr.»

Så kommentarer utover det har jeg egentlig ikke.

Møtelederen: Takk for det.

Da er tiden ute, og det er Arbeiderpartiets tur til å stille spørsmål. Marit Nybakk har inntil 5 minutter. Vær så god.

Marit Nybakk (A): Tusen takk, komitéleder.

Du sa at du ble orientert om at NOBLE fikk nei på unntak fra anskaffelsesreglementet, men ifølge den samme styreleder, Tomas Colin Archer, som tidligere nevnt, sier han altså i et intervju med Dagens Næringsliv at man skulle kutte svinger i beslutningsprosessen. Også ved overføring til FOHK fra Luftforsvaret understreket den samme Tomas Colin Archer behovet for å opprettholde den dynamiske beslutningsprosessen. Har dette virkelig skjedd uten at statsråden overhodet var orientert, heller ikke på det tidspunktet hvor den ble flyttet over fra Luftforsvaret til FOHK?

Kristin Krohn Devold: Ja, hvis Tomas Colin Archer hadde en ambisjon om å kutte svinger, er det utenfor denne statsrådens kjennskap. Dette ble opprettet også før min tid, og jeg kan neppe tenke meg at Tomas Colin Archer hadde gitt den ambisjonen til daværende statsråd.

Marit Nybakk (A): Kan tidligere statsråd Krohn Devold si noe om hvorfor dette prosjektet – altså prosjekt NOBLE – ble flyttet over fra Luftforsvaret til FOHK? Med på lasset fulgte nemlig Tomas Colin Archer etter hvert.

Kristin Krohn Devold: Nei, det kan jeg egentlig ikke svare på, for det var også en beslutning tatt innenfor forsvarssjefens fullmakter, hvordan han ville organisere sin etat.

Marit Nybakk (A): Så vidt jeg forstår betyr det at Tomas Colin Archer fortsatt var styreleder i dette prosjektet?

Kristin Krohn Devold: Der har jeg ingen annen informasjon enn det som står i forsvarssjefens rapport av 2010. Der står det at Tomas Colin Archer var styreleder.

Marit Nybakk (A): Selv om både du og andre har understreket at dette lå innenfor forsvarssjefens fullmakter i den perioden vi nå snakker om, var det tross alt slik at mellom 130 og 140 mill. kr gikk fra NOBLE til selskaper i og utenfor OCAS-systemet, som for en stor del gikk til et sivilt prosjekt i OCAS-sfæren. Er det virkelig slik at dette var helt utenfor statsrådets kunnskap? Ble det aldri gitt rapporter på dette – heller ikke etter 2003, 2004?

Kristin Krohn Devold: De fakta som kommer frem av forsvarssjef Sundes rapport fra våren 2010, var ikke kjent for denne statsråden, denne politiske ledelsen. Detaljene om hvem man inngikk kontraktene med og slikt, var selv sagt ikke kjent, rett og slett fordi disse kontraktene i all hovedsak ble inngått direkte som ledd i forsvarssjefens og Forsvarets egne fullmakter.

Marit Nybakk (A): Betyr det at statsråden heller ikke var orientert om at FFI og FLO gjorde anskrik på et tidspunkt?

Kristin Krohn Devold: Nei. Disse kritiske punktene som står i forsvarssjefens rapport, har jeg blitt kjent med for første gang gjennom Dagens Næringsliv og rapporten av mai 2010.

Marit Nybakk (A): Betyr det at den tidligere statsråden mener det er tidligere forsvarssjef Frisvold som må stilles til ansvar for dette prosjektet?

Kristin Krohn Devold: Jeg har ikke grunnlag for å mene noe annet enn det som forsvarssjef Sunde sier, og han sier

«det er ikke tvil om, gjennom det skriftlige pålegg som styreleder fikk av forsvarssjefen den gangen, at han både hadde budsjett- og oppdragsansvar og rapporteringsansvar, og derved hvilte ansvaret på styreleder».

Videre sier forsvarssjef Sunde at NOBLE ikke har fulgt de styrings-, budsjett-, kontroll- og rapporteringsrutiner som ble fastlagt i iverksettelsesdirektivet. Kontrakter er inngått på sviktende grunnlag av daglig leder og ikke underlagt kontroll av styret.

Noen kommentarer utover det har jeg ikke grunnlag for å gi.

Marit Nybakk (A): Det betyr at du mener at forsvarssjefen hadde ansvaret for dette, eller er det Tomas Colin Archer som styreleder som hadde ansvaret?

Kristin Krohn Devold: Jeg bare siterer Sunde. Sunde sier at ansvaret ligger på styreleder, og at iverksettelsesdirektivet var klart med tanke på hvem som hadde budsjett- og oppdragsansvar, rapporteringsansvar og kontrollansvar. Jeg har ingen informasjon fra min tid som statsråd om dette aspektet og må dermed kun forholde meg til det som nåværende forsvarssjef sier.

Marit Nybakk (A): Det betyr at du ikke kan svare på hvorvidt det var forsvarssjef Frisvold som hadde ansvaret for dette prosjektet, eller om det var Tomas Colin Archer?

Kristin Krohn Devold: Nei, det betyr vel egentlig at jeg viser til at Sunde sier at prosjektet sorterte rapporteringsmessig under Tomas Colin Archer – og jeg har ingen informasjon utover det.

Marit Nybakk (A): Og du har heller ikke noen informasjon om i hvilken utstrekning Tomas Colin Archer rapporterte fortløpende til forsvarssjefen?

Kristin Krohn Devold: Nei, det har jeg selvfølgelig ingen informasjon om. Jeg vet at jeg hadde ukentlige møter med forsvarssjef Frisvold, der vi ikke snakket om dette. Jeg vil ikke da spekulere i hvilken dialog det har vært mellom dem, det tror jeg forsvarssjef Frisvold fullt ut er i stand til å redegjøre for selv.

Møtelederen: Takk for det. Da er tiden ute, og det er Fremskrittspartiets tur til å stille spørsmål. Møteledelsen går til Borten Moe – vær så god.

Ola Borten Moe overtok her som møte møteleder.

Møtelederen: Vær så god.

Anders Anundsen (FrP): Takk for det.

Vi hadde en veldig entusiastisk Tomas Colin Archer her, og han sa bl.a.:

«Vi hadde statsråden der mange ganger, og vi hadde Kongen der. Kongen fløy ens ærend med Forsvarets Falcon-fly fra Rygge til Bodø og tilbake igjen for å se på prosjektet. Så det er klart at dette var et prestisjeprosjekt.»

Han sier også noe senere som du delvis også siterte:

«Jeg oppfattet vel kanskje heller ikke at det var «nødvendig» å informere politisk ledelse, fordi politisk ledelse var så interessert i det at ministeren oppdaterte seg selv.»

Kan du si noe om hvorfor generalinspektøren for Hæren og styreleder i NOBLE satt med det klare inntrykk av at du var så opptatt av dette at du klarte å oppdatere deg selv?

Kristin Krohn Devold: Jeg tror jeg svarer så generelt som at det er ingen statsråder i Norge som oppdaterer seg selv. Det er en del av en formell departementsstruktur. Vi får skriftlige dokumenter, og man har formelle møter der det blir ført referat. Styringsdialogen går normalt fra forsvarssjef til forsvarsminister, på samme måte som forsvarssjef har kontakt med sine underliggende enheter. At man har vært på et orienteringsbesøk og vært innom en stand, er ikke oppdatering, det er informasjon på helt generelt grunnlag som ikke gir innsikt i – eller beslutninger knyttet til – enkeltkontrakter eller oversikt over eventuelle problemer.

Anders Anundsen (FrP): Det forstår jeg jo, men det som er poenget, er vel at han mener å ha orientert statsråden – ikke gjennom den formelle styringsdialogen, muligens. Men er det helt utenkelig at det på andre måter og i andre sammenhenger hvor det har vært treffpunkter mellom statsråden og GIL, at han har drøftet dette med statsråden – ikke som en del av styringsdialogen, men som en del av det han oppfattet som et engasjement fra statsrådens side?

Kristin Krohn Devold: Jeg må si det slik at jeg husker at jeg har fått en orientering oppe på Bodø flystasjon. Jeg kan ikke huske noen spesielle møter om dette med GIL, og jeg tror jeg nøyer meg med å sitere en gang til det han har sagt, det at han ikke husker at han hadde noe ...

Anders Anundsen (FrP): Det har du gjort før, så det er greit. Det har vi fått med oss.

Du har gjort ganske godt rede for din egen kalender. Det han refererer til i sitatet, er jo egentlig politisk ledelse. Har du tilsvarende oversikt over det engasjementet tidligere statssekretær, politisk rådgiver eller tilsvarende har hatt?

Kristin Krohn Devold: Det er jo derfor jeg har med en statssekretær her. To av de tre notatene som ble produsert til politisk ledelse i min tid, gikk til statssekretær Bård Glad Pedersen. Men det dreier seg altså om en kort hilsningstale ved åpningen av en ...

Anders Anundsen (FrP): Det har jeg fått med meg.

Kristin Krohn Devold: Når det gjelder besøk, er jeg ikke kjent med at statssekretær Bård Glad Pedersen har hatt noen spesielle møter knyttet til NOBLE i det hele tatt. Når det gjelder min politiske rådgiver, Bengt Eidem, var han med meg på det ene møtet i november, som det står i min kalender.

Anders Anundsen (FrP): Men tidligere statsråd er ikke kjent med at det har vært noen andre former for møtepunkter uformelt – telefonsamtaler eller den type ting hvor en har fått inntrykk av at departementet er entusiastiske rundt dette?

Kristin Krohn Devold: Etter å ha vært fire år i departementet er på en måte ikke ordet «entusiasme» det som er mest typisk for en departemental måte å jobbe på. Entusiasme er noe som en del av oss kan ha som personlighet, men det er liksom ikke en arbeidsform.

Jeg kan godt gi ordet til Bård Glad Pedersen for å svare på spørsmålet. Kan du huske noen møter spesielt om NOBLE?

Bård Glad Pedersen: Takk.

Jeg har ikke vært på NOBLE så langt jeg kan huske, og jeg har ikke fått annet enn muligens generelle orienteringer om NOBLE. Jeg holdt en åpningstale på det symposiet og et foredrag på samme. Jeg tror nok jeg prøvde å virke positivt engasjert, men entusiasmen var vel styrbar, tror jeg.

Anders Anundsen (FrP): Jeg tolker det da slik at dere egentlig har verken entusiasme eller særlig kunnskap om det som har skjedd i Forsvaret på det punktet. Er det riktig forstått?

Kristin Krohn Devold: Muligens, med den nyansen at den beskrivelsen Godal ga i høringen – om bakgrun-

nen for at NATO fokuserte mer på eksperimentering – jo er en helt reell og god begrunnelse. Men det at man laget et eksperimenteringsinstitutt, som kan være godt begrunnet, er jo ingen unnskyldning for gjennomgående brudd på anskaffelsesreglementet.

Anders Anundsen (FrP): Basert på det du nå vet: Mener du at du burde vært bedre informert som statsråd enn det du faktisk var? Mener du at det burde gått mer informasjon til deg enn det det faktisk gjorde om dette prosjektet?

Kristin Krohn Devold: Det hadde jo vært klart ønskelig hvis den som hadde ansvaret for både budsjett, oppdrag og rapportering den gangen, hadde identifisert det som forsvarssjef Sunde måtte vente helt til våren 2010 med å identifisere.

Anders Anundsen overtok her igjen som møteleder.

Møtelederen: Da gir jeg ordet videre til Høyre og Per-Kristian Foss, som har inntil 5 minutter til disposisjon. Vær så god.

Per-Kristian Foss (H): Jeg må bare få komme med to bemerkninger først. Det ene er at mitt inntrykk var ikke at Tomas Colin Archers forklaring her var entusiastisk, men gjennomgående upresis. Han ble korrigert på opplysninger han ga, først *etter* at han ble stilt spørsmål, bl.a. om dette med antallet møter, som i løpet av kort tid ble presentert fra flere til ett – så vidt jeg husker heller ikke «minst ett», som det ble sagt tidligere i høringen.

For øvrig har jeg bare følgende – en slags beretning å gi, og det er at min erfaring fra fire år som finansminister er at statsråder ikke oppdaterer seg selv ved å gå rundt i korridorene og spørre saksbehandlere hvordan de har det, eller om de har noen problemer, eller hva de driver med. Da hadde det for min del vært umulig å fungere, uten at oppdateringene hadde formelle former i referater og i notater. Uformelle beslutningsprosesser var jeg iallfall ikke kjent med – utover de som foregikk i regjeringskollegiet, men det er som kjent ikke tema for denne høringen. Så når Riksrevisjonen ber om sporbarhet i sin undersøkelse av forvaltningen, er det jo nettopp med den begrunnelse at det skal foreligge formelle beslutningsprosesser og formelle notater, som denne komiteen ved flere anledninger har etterlyst i andre saker.

Så på den bakgrunn og med det jeg har observert – at samme spørsmål nå er stilt statsråden i ulike forkledning – har ikke jeg noe spørsmål å legge til.

Møtelederen: Da er det Sosialistisk Venstreparti og Hallgeir H. Langeland, som har inntil 5 minutter. Vær så god.

Hallgeir H. Langeland (SV): Eg må jo stilla nokre spørsmål eg då, sjølv om Høgre ikkje vil stilla spørsmål til sin gamle Høgre-statsråd.

Eg lurar på om Krohn Devold kunne seia noko om det som Løwer starta med, om ein ukultur mellom FD og FO, f.eks. Kva for oppleving hadde du av kor lett det var å styra den butikken du overtok?

Kristin Krohn Devold: Jeg tror nok at både statsråd Løwer og statsråd Godal hadde gjort et godt forarbeid for den omstillingen av Forsvaret som det ble min rolle å gjennomføre. Det var jo våren 2001 at alle de viktigste vedtakene om omstilling av Forsvaret ble gjort i Stortinget, og der kontrollaspektet jo var ett av flere momenter. Så ble det min jobb, fra høsten 2001 og til høsten 2005, å gjennomføre den vedtatte omstillingen. I den prosessen opplevde jeg et godt samarbeid med forsvarssjef Frisvold, og det var jo ham jeg i første rekke forholdt meg til. Jeg vil si at i den tiden jeg satt, møtte jeg utrolig mange dyktige folk i Forsvaret, og jeg møtte en forsvarssjef som helhjertet stilte seg bak omstillingen – det gjaldt både opprettingen av FLO og innføringen av nytt IT-system, som jo nettopp ble gjort for å øke kontrollen med Forsvaret. Så jeg vil si at min erfaring med forsvarssjef Frisvold, som jo var min nærmeste kontakt med Forsvaret, var god og skikkelig i hele den fireårsperioden jeg satt.

Hallgeir H. Langeland (SV): No er jo finansministeren som du hadde, til stades. Følte du at du hadde kontroll over økonomien i Forsvaret, eller berre dukka det stadig opp nokre nye rekningar som du måtte gå til Per-Kristian Foss med?

Kristin Krohn Devold: Det er jo godt kjent at det var en meget stor budsjettsprikk i Forsvaret, altså en overskridelse, som jo avdekket at i hvert fall to av fem sentrale enheter i Forsvaret ikke hadde tilstrekkelig kostnadskontroll – den gangen var det FLO og Hæren. Det ble jo forsvarssjef Frisvolds jobb, sammen med meg, å rydde opp i det. Så det var klare forbedringspunkter på en rekke områder i Forsvaret, og det var jo også hele begrunnelsen for den omstillingen, som var ganske bredt forankret i Stortinget.

Hallgeir H. Langeland (SV): Mitt inntrykk, tidlegare forsvarsminister, var at du treivst i jobben din, men var det noko som du syntest var ekstra vanskeleg å jobba med?

Kristin Krohn Devold: Det er kanskje litt vanskelig å trekke fram ett enkelt forhold som var vanskelig. Jeg er kanskje mer av natur en person som trekker fram det som var positivt, og det som var positivt, var et formelt sterkt Forsvarsdepartement, som var veldig dedikert på å gjennomføre omstillinger på skikkelig vis, og det som var positivt, var også en tilsvarende sterkt dedikert forsvarssjef. Så må vi ikke glemme at Forsvaret består av en organisasjon på 15 000 personer, og da vil det være noen av begge sorter der, som i resten av samfunnet.

Hallgeir H. Langeland (SV): Opplevde du at det i departementet, eller i forsvarsleiinga elles, var noka form for kameraderi?

Kristin Krohn Devold: Nei, jeg kan ikke se noen spesielle eksempler på det, som jeg kan erindre nå.

Hallgeir H. Langeland (SV): Eit siste spørsmål, og det gjeld Kongen, som Høgre-folk set høgt: Er det ikkje vanleg når Kongen skal ut og reise, at politisk leiing i Forsvarsdepartementet veit om det og eventuelt stiller med nødvendige ressursar, eller stiller opp sjølve, slik at dei er til stades for å vera med på heidringa av Kongen som skjer der han kjem?

Kristin Krohn Devold: Nei, jeg var ikke ledsager for Kongen på hans besøk rundt omkring i fagmilitære enheter. Vi må ikke glemme at Kongen faktisk har en egen formell posisjon i Forsvaret. Jeg synes det er flott at vi har en konge som gjerne vil oppdatere seg faglig på det Forsvaret driver med. Men verken Hans Majestet eller jeg har nødvendigvis kjennskap til ting som brudd på regelverk osv. fordi om vi får en orientering om opprettelsen av NOBLE og bakgrunnen for NOBLEs virksomhet ved et besøk til Bodø flystasjon.

Hallgeir H. Langeland (SV): Takk.

Møtelederen: Takk for det.

Da er det lagt opp til en runde med oppklarende spørsmål. Det er først saksordfører Borten Moe, vær så god.

Ola Borten Moe (Sp): Jeg vil først takke Per-Kristian Foss for hans redegjørelse om sine erfaringer som finansminister. Det var fint.

Så til Krohn Devold: Du sa i stad at det ville vært en klar fordel om man hadde fått identifisert problemet, og det leste jeg som å få rapportert det oppover. Men på sett og vis skjedde jo akkurat det. Man tok tak i at det var brudd på anskaffelsesreglementet, man satte i gang en prosess for å rydde opp, og man klarte det fram mot 2005. Så ting ble jo på en måte tatt tak i, men det er sølt bort mye penger i mellomtiden, og det er begått mange regelbrudd i mellomtiden. Det vi som komité opplever når vi sitter i disse høringene, er at alle peker på noen andre. Det er ingen som tar ansvaret, og det er heller ingen som plasserer ansvaret. Det er ingen forsvarsministre som tar det på seg, Colin Archer gjør det definitivt ikke, og sjefen for NOBLE er ikke i stand til å møte.

Så jeg har bare ett spørsmål til Krohn Devold, og det er: Hvem har ansvaret, mener du, og hvordan betrakter du denne saken i retrospekt med den kunnskapen du nå sitter inne med?

Kristin Krohn Devold: Jeg vil være veldig forsiktig med å synse omkring denne saken, rett og slett fordi jeg har fått min informasjon de siste ukene gjennom tilgjengelig informasjon fra departementet, og i hovedsak er kildene forsvarssjef Sundes rapport og Dagens Næringsliv. Så jeg har ikke grunnlag for å mene noe. Jeg kan si at når Sunde sier i sin rapport at arbeidsgruppen ser at det ikke er regelverket som var mangelfullt, men etterlevelsen, har jeg

ikke grunnlag for å mene noe annet enn det. Når Sunde sier at det var et klart skriftlig pålegg med et ansvar, og at han gjør en plassering av det ansvaret, har jeg heller ikke grunnlag for å mene noe annet enn det.

Møtelederen: Takk for det.

Da er det Kolberg – vær så god.

Martin Kolberg (A): Ja, først vil jeg si at vi merker oss visepresidentens forsvarstale for den tidligere forsvarsministeren, og jeg vil allerede her si at det får vi komme tilbake til i et komitémøte, for vi må klargjøre om vi skal bruke dette til politisk debatt eller til utspørring.

Så vil jeg følge opp det som Borten Moe spurte om. Selv ikke når saksordføreren spør slik som han nå spør, etter at Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har sittet her nå i halvannet døgn og gått gjennom dette, behandlet det i en rekke saker, brukt like mye tid på dette som Forsvarsdepartementet har brukt i sine forberedelser til høringen, er det ingen som er i stand til å svare på hva som har skjedd – heller ikke Krohn Devold, som var altså statsråd i den perioden da dette var intensivt i Forsvarsdepartementet. Hun vet ingenting, og hun forstår heller ikke hvorfor det har skjedd. Det er meget bemerkelsesverdig. Jeg gir henne en sjanse til: Hva var det som foregikk? Hvorfor skjedde det?

Kristin Krohn Devold: For å kunne ha en oppfatning om hva som har skjedd, og hvorfor det kunne skje, må man ha informasjon. Den informasjonen jeg har mottatt, har jeg mottatt – som jeg har sagt før – gjennom forsvarssjefens rapport fra mai og til en viss grad gjennom oppslag i Dagens Næringsliv. Det blir derfor ikke min rolle å analysere eller plassere ansvar verken på enkeltpersoner eller på avdelinger. Det overlater jeg til nåværende forsvarsledelse, og jeg oppfatter også at de langt på vei har gjort det.

Møtelederen: Da har jeg tegnet meg selv i oppfølgingen av det.

Jeg oppfatter egentlig at du har bidratt til å plassere ansvar på en ganske god måte – faktisk – ved å plassere det ansvaret ene og alene hos forsvarssjefen fordi du ikke hadde kunnskap om dette. Det hadde forsvarssjefen. Han har jo opprettet NOBLE og har ansvaret for å følge opp Forsvarets aktivitet. Jeg vil bare høre om jeg har oppfattet det riktig.

Kristin Krohn Devold: Nei, jeg har i grunnen sagt at gjennom mine møter med Frisvold gjennom fire år opplevde jeg ikke at han i våre møter pekte på spesielle problemer ved NOBLE. Jeg har ingen oppfatning om at det betyr at han visste noe. Det er jo meget vel mulig at han faktisk ikke var kjent, han heller, med det som nå er avdekket, men det synes jeg nesten Frisvold selv må få svare på. Jeg peker derfor bare på det som forsvarssjef Sunde har sagt om hvem som hadde det formelle ansvaret, i form av et direktiv og i form av rapportering og oppfølgingsansvar.

Møtelederen: Takk for det.

Da er tiden for oppklarende spørsmål ute, og du får anledning til å oppsummere i inntil 5 minutter dersom du ønsker det.

Krohn Devold – vær så god.

Kristin Krohn Devold: Jeg vil takke for anledningen til å komme og møte komiteen.

Min reaksjon da jeg leste om disse sakene i Dagens Næringsliv, var at dette var nytt for meg. Jeg synes det var synd at det som for meg på uformelt vis ved besøk på Bodø flystasjon var presentert som en god intensjon, endte opp med en rekke prosjekter der det var gjort alvorlige brudd på anskaffelsesregelverket. Jeg er glad for at departementet har hatt såpass gode arkiver at det har vært mulig å få klarlagt både hvilke dokumenter som gikk til meg den gangen, og hvilke møter vi hadde om saken den gangen. Jeg synes også det virker som om forsvarssjef Sunde har gjort en god jobb med dokumentasjonen av de faktiske forhold.

For meg framstår det arbeidet som både statsråd Grete Faremo og forsvarssjef Sunde har gjort, som skikkelig og ordentlig, og jeg synes det er positivt at man har vært i stand til å avdekke disse manglene. Jeg slutter meg selvfølgelig til dem som sier at det hadde vært ønskelig om det hadde skjedd tidligere. Sånn sett har den gravejobben som disse journalistene i Dagens Næringsliv har gjort – selv om det tok dem fem måneder – vært et viktig stykke arbeid, som jeg håper det vil bli mulig å lære noe av.

Møtelederen: Takk for det, og takk for dine bidrag til komiteens videre behandling av saken.

Vi tar nå pause i høringen til kl. 12.35.

Høringen ble avbrutt kl. 12.01.

Høringen ble gjenopptatt kl. 12.35.

Høring med tidligere forsvarssjef Sigurd Frisvold

Møtelederen: Da er vi klare til å starte opp kontrollhøringen igjen.

Jeg vil få lov til å ønske tidligere forsvarssjef Sigurd Frisvold velkommen. Vi har lagt det opp slik at Frisvold får anledning til å innlede i inntil 10 minutter, hvis han ønsker det.

Sigurd Frisvold: Nei, jeg har ikke behov for det.

Møtelederen: Da gir jeg ordet til saksordføreren, Senterpartiets Ola Borten Moe, som har inntil 10 minutter til disposisjon. Vær så god.

Ola Borten Moe (Sp): Takk for det, leder, og takk til Frisvold for at han kommer og møter oss i dag.

Intensjonen vår er selvsagt å prøve å kaste lys over hva det var som skjedde med NOBLE i perioden 2001–2005,

og hvorfor. Vi har nå, som Frisvold muligens vet, sittet og hatt høringer om temaet over to dager. Det har vært vanskelig å få gode forklaringer på hvorfor ting har skjedd, og det har også vært vanskelig å plassere ansvar. Så helt innledningsvis tenkte jeg bare å utfordre Frisvold på de to tingene: Hva er Frisvolds refleksjoner over dette sakskomplekset i retrospekt, og hvor mener Frisvold at ansvaret ligger?

Sigurd Frisvold: Stabssjefen skrev under et skriv på vegne av meg den 17. desember 2001 som gikk på opprettelsen av prosjekt NOBLE og tilsetting av oberst Tom Johansen. Jeg merker meg der at det står at prosjekt NOBLE gis eget budsjett fra Forsvarsstaben, og som et resultat av dette skal prosjektstyret ha ressurs- og oppdragsdialog med sjef Forsvarsstaben. Det betyr at sjef Forsvarsstaben kjører oppdrags- og ressursdialog med styreleder i NOBLE, og styreleder i NOBLE forholder seg til prosjektleder i prosjekt NOBLE, som da var oberst Tom Johansen. Det er kommandolinjen.

Ola Borten Moe (Sp): Så kort oppsummert vil din oppfatning være at ansvaret ligger i aksen Tom Johansen – Tomas Colin Archer.

Sigurd Frisvold: Ja.

Ola Borten Moe (Sp): Tomas Colin Archer beskrev dette prosjektet som noe som var høyaktuelt og noe det var stor oppmerksomhet rundt og viktig for Forsvaret å gjennomføre, og dermed godt forankret oppover i systemet. Kan du bekrefte eller avkrefte det?

Sigurd Frisvold: Sett fra min side var dette et nødvendig prosjekt, og det var et viktig prosjekt. Hvis man ser tilbake til Kosovo-krigen i 1999, var jo ikke Norge forberedt – politikerne var ikke forberedt, og Forsvaret var ikke forberedt. Vi hadde f.eks. ikke evne til å gi luft-til-bakke-støtte. Vi fløy luft-til-luft for Luftforsvaret – det var jo ikke etterspurt – det var luft-til-bakke man ønsket. Hæren var ikke mekanisert, de hadde altså ikke beskyttelse til å gå inn. De drev på med beltevogner som hadde plast-beskyttelse – for å si det litt lettvtint – og Sjøforsvaret var ikke på banen i det hele tatt, for de var jo ikke frivillige. Enkelte av oss hadde allerede så tidlig som i 1996 stilt spørsmål om hvorfor det var sånn. Jeg var divisjonssjef i 1996. Da hørte vi flyene fløy over oss, men vi fikk ikke noe støtte fra flyene mot bakkemål. Da tok jeg det opp med øverstkommanderende i Nord-Norge, som også var flyger, men svaret var luft-til-luft. Det var sånn det lå. Jeg satt som stabssjef i Hærstaben på begynnelsen av 1990-tallet, og spurte hvorfor vi ikke blir mekanisert, hvorfor vi ikke sender mekaniserte styrker til Bosnia, som vi var i da. Og det ble liksom sånn – ikke en vegg, men ull. Så vi måtte ha noe.

NOBLE var også et møtepunkt der man liksom skulle diskutere ting, ta ting fra den operative siden, og så forsøke gjennom raske prosesser å få til et resultat. Det var ideen. Det var amerikanerne som begynte med dette, og de

begynte med disse Battle Lab-ene. De gikk ut fra NATOs strategiske konsept, som kom i Washington i 1999. Så fikk man Defence Capabilities Initiative, som også ble byråkratisert i NATO. Og så kom amerikanerne opp med Concept Development and Experimentation, der de etablerte det såkalte Battle Lab.

Luftforsvaret hadde etablert dette i 1999 som et luftforsvarsprosjekt, men mitt ønske var jo at dette skulle være fellesoperativt, sånn at hele Forsvaret kunne komme inn og diskutere dette og se fremover istedenfor å se bakover. Så det var viktig. Det var jo ikke noe stort prosjekt, men det var viktig med tanke på fremtiden i forhold til å ta ideer fra operasjoner på bakken, når operasjonene kunne gjøres bedre, og så sette dette i system og forsøke å få til bedre resultater raskere enn på 20–30 år. Det var det som lå bak dette.

Regelverket skulle følges. Det var ikke gitt noe avvik fra anskaffelsesreglementet. Man forsøkte fra NOBLEs side å få til et avvik, men det ble altså fastslått at anskaffelsesreglementet skulle følges. Det var bakgrunnen.

Ola Borten Moe (Sp): Det du sier med raske prosesser, raske beslutninger og raske resultater er jo ganske interessant. For det bildet som vel har kommet fram her, er at det også er bakgrunnen for at man valgte å organisere sånn som man gjorde det, med et eget styre og utenfor den vanlige linjen – for å si det sånn – som kanskje ville ha vært organisasjoner av typen FFI og FLO i dag. Var det en allmenn oppfatning i Forsvaret på denne tiden at de ordinære utviklingsprosessene var altfor tungroddede og tok for mye tid? Hvis ja, var det også litt av årsaken til når disse miljøene sa fra om at ting gikk skeis – for de var jo negative fra starten av – at man ble ignorert?

Sigurd Frisvold: Nei. Når det gjelder prosjektstyret og hvordan man skulle organisere NOBLE, kom forslaget fra Luftforsvaret. Forslaget om hvem som skulle være prosjektleder, kom fra Luftforsvaret, og det kom også forslag til hvem som skulle delta i styret. Det var jo et meget kapabelt styre som ble satt opp. Når man organiserte på denne måten, må man altså ta hensyn til hvilken situasjon Forsvaret var i. Vi snudde jo stort sett hver eneste stein i Forsvaret. Vi skulle ta ut 4 000 årsverk i forhold til min anbefaling i Forsvarsstudien 2000. Stortinget sa 5 000 – det betyr altså 100 årsverk ut hver måned kontinuerlig i fire år. Vi skulle redusere med 2 mill. m², og vi skulle gå ned på driftsbudsjettet med 2 mrd. kr, og så spytte de pengene inn i materiellinvesteringer. Målet var økt forsvarsevne med kvalitet og reaksjonsevne. Derfor sto jo – for å si det sånn – Forsvaret på hodet i denne perioden. Det var en meget krevende periode. Vi hadde store dataprojekter som FISBasis, Forsvarets informasjonssystem Basis, vi hadde Golf, som også var et sånt prosjekt på utsiden, og vi hadde Argus, som var forsvarssjefens omstillingsprosjekt, som var pådriveren i omstillingen, og som førte omstillingsregnskapet, og som var en suksess. Vi hadde aldri klart å omstille Forsvaret uten at vi hadde Argus.

Så at man organiserte litt på den siden der, synes jeg

ikke hadde noe med saken å gjøre. Det har nok kanskje litt mer med kultur å gjøre. Generalinspektøren for Luftforsvaret sa: Just do it, og tok opp det flere ganger også på sjefsmøter, og jeg sa: Vær forsiktig. Så det ble nok et miljø som kanskje gjorde ting for enkelt, for anskaffelsesreglementet skulle følges.

Ola Borten Moe (Sp): Dette tenkte jeg skulle være siste spørsmål: Tidligere forsvarssjef Frisvold er jo den mannen her som definitivt kjenner Forsvaret best etter lang tids tjeneste ...

Sigurd Frisvold: Jeg hørte litt dårlig. Beklager, men jeg har papirer på at jeg hører dårlig!

Ola Borten Moe (Sp): Beklager! Jeg sa at tidligere forsvarssjef Frisvold er i hvert fall den her som kjenner Forsvaret best etter å ha tjenestegjort der i mange, mange år og også i svært sentrale posisjoner.

Det som også beskrives i denne saken, er en kultur der man, i hvert fall i dette tilfellet, har kuttet hjørner, brutt regler, rapportert feil – en slags cowboykultur. Vil du med den kjennskap du har til Forsvaret, spesielt i retrospekt si at det er et engangstilfelle, eller er dette representativt for flere ting?

Sigurd Frisvold: Nei, det er ikke representativt. Det er det ikke. Det må ha vært en liten, spesiell gruppe som har gjort dette. Jeg kan ikke tenke meg noe annet. Det er ikke sånn som jeg kjenner Forsvaret. Forsvaret er meget ansvarlig, og hvis det dukker opp ting, rapporteres det oppover, sånn at forsvarssjefen får vite det og kan informere forsvarsministeren. Det ble ikke gjort denne gangen.

Ola Borten Moe (Sp): Da vil jeg få takke for svarene.

Møtelederen: Da er det Arbeiderpartiet ved Marit Nybakk, som har inntil 5 minutter til disposisjon – vær så god.

Marit Nybakk (A): Tusen takk, komitéleder.

Vi ønsker svar på hva som skjedde, men også hvordan det kunne skje det som skjedde. Du sier at det var et meget kapabelt styre. Men hvis det var et veldig kapabelt styre med veldig tunge, høytstående offiserer, både som styreleder og i resten av styret, hvordan var det da mulig at Tom Johansen kunne disponere over noen år flere hundre millioner kroner, hvorav vel over 130 mill. kr gikk til tidligere kollegaer og delvis til et sivilt prosjekt?

Sigurd Frisvold: Det kan ikke jeg svare på. Det er styreleder som må svare på hvorfor det skjedde.

Marit Nybakk (A): Du sier at det var viktig med raske prosesser. Tomas Colin Archer har i denne høringen og også i Dagens Næringsliv understreket at man skulle kutte svinger, og man skulle opprettholde en såkalt dynamisk beslutningsprosess også når man flyttet over til FOHK. Har du noen kommentarer til det?

Sigurd Frisvold: Det er klart at man måtte ta risiko. Det er helt klart at det ligger i et sånt prosjekt, men anskaffelsesreglementet skulle følges, og de reglene som ellers lå der, skulle følges. Dette med å «kutte svinger» er et uttrykk som Generalinspektøren for Luftforsvaret har brukt en del. Jeg vet ikke hva han mener med det, men i hvert fall det å kutte regelverket lå ikke inne i dette systemet.

Marit Nybakk (A): Men du sier også at det ikke ble rapportert noe inn til forsvarssjefen. Var det ingen internkontroll på bruken av penger fra NOBLE og ut til sivile?

Sigurd Frisvold: Jo, det vil jeg anta at det var. I henhold til det skrivet jeg sendte i desember i 2001, skulle styreleder ha ressurs- og oppdragsdialog med sjef Forsvarsstaben. I denne sammenhengen vil man også rapportere på resultater. Hvordan det gikk, vet ikke jeg.

Marit Nybakk (A): Vi hadde Morten Mørk inne til høring i forrige runde. Det er han som eier disse OCAS-selskapene. Han ble da spurt om det var slik at NOBLE kanskje ikke hadde gitt ordentlige instruksjoner i forhold til hva NOBLE ville, men bare øste ut penger. Det svarte Morten Mørk ja på – det trodde han faktisk var riktig. Har du noen kommentar til det?

Sigurd Frisvold: Det har i hvert fall ikke vært hensikten fra toppens side, fra forsvarssjefen og Forsvarets ledelse. Pengene skulle munne ut i resultater og prosjekter som økte forsvarsevnen til dem som drev strid på bakken. Jeg kjenner meg ikke igjen i det, men jeg kan ikke utelukke at det har skjedd.

Marit Nybakk (A): Vi har hatt fire forsvarsministre inne til disse høringene. Ingen kan svare på hva som gikk galt. Vi har også allerede hatt inne en nåværende forsvarssjef. Kan du forklare hvorfor dette gikk galt, og hva som gikk galt?

Sigurd Frisvold: Nei, jeg kan ikke svare på hva som har gått galt. Ikke leser jeg Dagens Næringsliv, og ikke har jeg lest referatene herfra, så det vet jeg ikke. Jeg skjønner det er noe stort, i og med at jeg er blitt kalt inn. Men hvorfor det har skjedd? Nei, det må man spørre styreleder og dem som styrte prosjektet, om. Detaljene der kjenner jeg ikke.

Marit Nybakk (A): Det statsrådene sier, er at prosjekt NOBLE lå innenfor forsvarssjefens fullmakter. Du sier egentlig nå at ansvaret ligger på et lavere nivå, at det ligger på styreleder og prosjektansatt. Men det er snakk om ganske mange mill. kr – 100 mill. kr – og det er også snakk om at 130 mill. kr–140 mill. kr faktisk gikk til tidligere jagerpilotkamerater av disse to gutta vi snakker om, som også hadde et sivilt prosjekt for å utvikle denne type radarsystemer.

Sigurd Frisvold: Som sagt kan jeg ikke svare på hva som har skjedd internt i prosjekt NOBLE. Prosjekt NOBLE

hang opp i forsvarsledelsen, og jeg kjente godt til prosjektet fordi det var viktig for oss å benytte ideen bak konseptet for å forbedre operative kapasiteter og gjøre det litt raskere enn denne 20–30-årslinjen som går. Men hva som skjedde konkret med disse prosjektene, tør jeg ikke svare på. Det må altså styreleder og han som var prosjektleder, svare på.

Marit Nybakk (A): At denne typen Battle Lab ble opprettet, er logisk etter toppmøtet i NATO i 1999. Men derfra til en isolert øy i Forsvaret som kunne bruke så mange hundre millioner de ville – for å sette dette litt på spissen – er ikke det veldig spesielt?

Sigurd Frisvold: Det er mye penger du snakker om her. Men en må nok se det i sammenheng med forsvarsbudsjettet. Jeg antar når du snakker om penger nå, snakker du om over en periode. Hvis vi da snakker om en tre–fireårsperiode, snakker vi om over 100 mrd. kr. Hvor mange tusen prosjekter vi hadde i Forsvaret på den tiden, tør jeg ikke si, men det var veldig mange. Det gjorde at vi måtte delegerer en del av virksomheten. Mitt ønske var at dette skulle være et fellesoperativt prosjekt, ikke bare et luftforsvarsprosjekt, og at det skulle komme under et fellesoperativt hovedkvarter – men det fikk vi jo ikke. Stortinget tok avgjørelse om det sommeren 2001, så vidt jeg husker, og da kunne man gå over. Men jeg kjenner ikke hva som har skjedd i prosjektet, og det må altså styreleder og prosjektlederen svare for.

Møtelederen: Da er tiden godt og vel ute, og det er Fremskrittspartiets tur til å stille spørsmål. Møteledelsen går over til Ola Borten Moe.

Ola Borten Moe overtok her som møteleder.

Møtelederen: Vær så god, Anundsen.

Anders Anundsen (FrP): Takk for det. Et av formålene med denne høringen er jo å forsøke å etablere ansvarsforhold og finne ut hvor det egentlig svikket. Og som du er gjort kjent med, er det ingen av statsrådene som har hatt særlig inngående kunnskap om dette. Du forklarer nå at du ikke har hatt særlig inngående kjennskap til dette, og viser til GIL, eller daværende GILs styreleder, Tomas Colin Archer. Er han – jeg hadde nær sagt – primært den som har ansvaret for denne pengebruken og oppfølgingen av disse kontraktene sånn du ser det?

Sigurd Frisvold: Forsvarssjefen har jo et overordnet ansvar for alt som skjer i Forsvaret. Men som sagt ble dette prosjektet organisert sånn at GIL var styreleder, og det var etter forslag fra Luftforsvaret selv. Han drev oppdrags- og ressursdialog med stabssjef i Forsvarsstaben, og under seg hadde han en som styrte prosjektet. Det er ansvarsforholdene.

Anders Anundsen (FrP): Når du ser hvordan dette prosjektet utviklet seg, synes du det hadde vært naturlig at du ble informert om dette?

Sigurd Frisvold: Ja, jeg vil nesten si det.

Anders Anundsen (FrP): Så det er en feil fra styrelederens side ikke å ha informert forsvarssjefen?

Sigurd Frisvold: Ja, jeg mener at det hadde vært naturlig å gjøre dette. Nå satt jeg tilfeldigvis og så på noe som kalles for lederkrav for Luftforsvaret. Der står det – resultatorientert: Dersom en beslutning ikke blir bedre av å heve den til et høyere nivå, tar jeg den selv. Og det har han sannsynligvis gjort. Men så kommer det en setning til her: – og informerer om hva jeg har gjort. Og det har han sannsynligvis ikke gjort.

Anders Anundsen (FrP): For du er sikkert på at han ikke har gjort det i de ledermøtene som du refererte til i sted, hvor han hadde holdningen «just do it», mens du sa «vær forsiktig»? Hva var årsaken til at du synes det var riktig å komme med en sånn forsiktighetsanmodning?

Sigurd Frisvold: Det er nå forsvarssjefens jobb egentlig å roe de unge og utålmodige og fortelle dem at det lønner seg å følge regelverket. Og det var jo ikke bare han, men det var en annen generalinspektør som også hoppet på etter «just do it», og syntes vi var veldig trege. Det gikk ikke noe særlig godt med ham heller, for å si det sånn. Jeg forsøkte å gi litt sånn tilbakemelding på den «just do it».

Anders Anundsen (FrP): Tomas Colin Archer sa da han var her, at dette var et veldig prestisjefyllt prosjekt. Han dro inn at kongen hadde vært på besøk, statsråden hadde vært der oppe. Hadde du inntrykk av at det var et prestisjetungt og godt forankret prosjekt?

Sigurd Frisvold: Ja da, det var det nok. Det var jo prestisje i prosjektet fordi Norge var en av de få nasjoner som hadde en såkalt Battle Lab, og NOBLE var jo starten til dette. Jeg husker ikke om det var i 2000 eller 2001 at vi hadde en stor Concept Development and Experimentation-konferanse i NATO-sammenheng, som amerikanerne la til Norge. Den var på Sundvolden. Så det var definitivt stor prestisje i selve prosjektet og konseptet og måten å gjøre det på. Det er det ingen tvil om.

Anders Anundsen (FrP): Jeg forstår godt at du som forsvarssjef trodde at dette prosjektet var i gode hender når en ser på styresammensetningen i NOBLE, for det var jo – som du selv sa – et veldig godt kvalifisert styre. Likevel har det utviklet seg en eller annen kultur som gjør at dette styret ikke har hatt god nok kontroll over den virksomheten som har skjedd i NOBLE. Tror du det er sammenheng mellom det at styret egentlig skulle være så kompetansetungt, og det at det rett og slett ikke ble rapportert tilstrekkelig og ikke ble fulgt opp på en skikkelig måte?

Sigurd Frisvold: Nei, jeg vil ikke spekulere i hvorfor det skjedde på den måten der, det har jeg ikke innsikt nok

i til å si, egentlig. De som har sittet i styret og styreleder må nesten svare på hvorfor det ble sånn. Men det var jo, som sagt, et meget kompetent styre.

Anders Anundsen (FrP): Til slutt, og litt oppsummeringsmessig: Jeg forsto det sånn at du ikke hadde noen informasjon i styringsdialogen som du mener burde vært tilflytt statsråden i forhold til prosjektet NOBLE.

Sigurd Frisvold: Som jeg sa, gikk ressurs- og oppdragsdialogen fra styreleder til stabssjef Forsvarsstaben, som var min nestkommanderende. Men vi satt jo fem meter fra hverandre. De var uhyre dyktige. De hadde forvaltningsmessig høy kompetanse, og de ville temmelig sikkert ha sagt fra hvis et eller annet hadde vært galt. Og da kunne jeg også informert oppover.

Anders Anundsen (FrP): Takk skal du ha.

Møtelederen: Da er tiden ute.

Anders Anundsen overtok her igjen som møteleder.

Møtelederen: Da gir jeg ordet videre til Høyre og Per-Kristian Foss, som har 5 minutter. Vær så god.

Per-Kristian Foss (H): Du sa selv at det var mange prosjekter på gang, og at man ikke kunne ha oversikt over alle. Men var det vanlig at disse prosjektene ble utstyrt med eget styre der en av sjefene i Forsvaret, altså for en av Forsvarets grener, ble satt som styreleder? Var det mange prosjekter der f.eks. sjef for Hæren var styreleder, og sjef for Sjøforsvaret?

Sigurd Frisvold: Nei, det var ikke det. Men da vi begynte med Argus, altså selve omstillingsprosjektet for Forsvaret, fikk generalinspektørene jobber på tvers av oppdragsporteføljen, sånn at de altså fikk et fellesoperativt ansvar. Istedenfor å ha det innenfor sin sektor fikk de det over hele spekteret.

Det var nok ganske mange prosjekter, men jeg tror at NOBLE var litt spesiell i organisasjonsformen. Det kom etter forslag fra Luftforsvaret.

Per-Kristian Foss (H): Det siste er i og for seg lett å skjønne i og med at Luftforsvaret, GIL, da også ble styreleder. Men var det betryggende at styreledelsen ble lagt på et så høyt nivå? For man kunne jo få den mistanke at med en generalinspektør som styreleder kunne man gjøre veldig mye som man ville?

Sigurd Frisvold: Nei, det tror jeg ikke. Forslaget til styreleder kom jo fra Luftforsvaret, så Tomas Archer ville nok dette her selv, og jeg hadde full tilitt til han som styreleder i det øyeblikket jeg «signet» papiret. Så jeg tror ikke det var noe galt der, altså. Jeg tror han var oppriktig opptatt av prosjektet.

Per-Kristian Foss (H): Men du sier altså at du satt fem meter fra sjef Forsvarsstaben som forsvarssjef den gangen. Men sjef Forsvarsstaben rapporterte aldri til deg at det var noe i den ressurs- og styringsdialogen, eller oppdragsdialogen, som skurret?

Sigurd Frisvold: Nei, ikke som jeg kan erindre.

Per-Kristian Foss (H): Det inntrykket man da sitter igjen med, er jo at det må ha vært en manglende dialog fra styreleder og ned til den daglige leder, slik du nå leser om prosjektet i ettertids.

Sigurd Frisvold: Det kan jeg ikke si. Jeg vet ikke hvordan kontakten har vært mellom styreleder og prosjektleder. Det må nesten styreleder svare på selv.

Per-Kristian Foss (H): For meg synes det som relativt rart at sjef Forsvarsstab da lar det gå flere år uten å rapportere om noen problemer før det kommer rapportering nedenfra om at daglig leder for NOBLE skal skiftes ut. Når ble du kjent med det?

Sigurd Frisvold: At lederen skulle skiftes ut?

Per-Kristian Foss (H): Ja.

Sigurd Frisvold: Det ble jeg nok kjent med noe tid i forveien.

Per-Kristian Foss (H): Hvor er vi da i tid?

Sigurd Frisvold: Det kan jeg ikke huske, men jeg husker at GIL informerte meg. Men det hadde ikke – sånn som jeg oppfattet det den gangen i hvert fall – noe med forholdene i NOBLE å gjøre. Det hadde med utenforliggende saker å gjøre, som jeg ikke vil snakke om her.

Per-Kristian Foss (H): Det har i og for seg Tomas Colin Archer snakket relativt åpent om, at det også førte til at man da begynte å oppdage problemene som hadde skjedd i NOBLE, i ettertids, som man jo ofte gjør. Synes du i ettertids det er rart at slik informasjon om en problematisk ressursbruk ikke kom forsvarsministeren til kunnskap?

Sigurd Frisvold: Først måtte det jo komme meg til kunnskap, som igjen skulle informere ministeren. Ja, jeg vil vel nesten si at jeg synes det er litt rart at man ikke fikk rapportering oppover.

Per-Kristian Foss (H): Og det ansvaret ligger på GIL?

Sigurd Frisvold: Som styreleder gjør det jo det.

Per-Kristian Foss (H): Takk.

Møtelederen: Da er det Sosialistisk Venstreparti, som har inntil 5 minutter. Hallgeir H. Langeland, vær så god.

Hallgeir H. Langeland (SV): Takk for det, leiar.

Du seier sjølv at NOBLE var eit viktig prosjekt. Du unnlét likevel følgja med på dette prosjektet i særleg grad?

Sigurd Frisvold: Nei, jeg fulgte med på ideen bak konseptet. Det var den som var viktig for meg. Så var det viktig å få kommandomessig opphenging, og så gi retningen. Men resultatene blir jo bestemt i en årlig ressursoppdragsdialog mellom styreleder og sjef Forsvarsstab. Så jeg fulgte med på det overordnede. Det må jo forsvarssjefen gjøre. For vi sto midt oppi en stor omstilling fra 2000 til 2005. I tillegg fikk vi integrert strategisk ledelse – som jeg ikke likte noe særlig. Så det var ikke noen steiner som lå rolig, alle rullet. Så NOBLE i en sånn sammenheng, pengemessig, var liten, relativt sett. Det er sånn det er.

Hallgeir H. Langeland (SV): Tilbake til utgangspunktet: At dette prosjektet var viktig, var jo for å betra den operative kapasiteten som blei avdekt i Kosovo, sånn som eg forstår det. Ville det ha vore andre løysingar enn å starta sitt eige prosjekt på dette?

Sigurd Frisvold: Ja, kanskje, men dette hadde jo faktisk startet før min tid som forsvarssjef. Det startet vel vinteren 1999. Da var det Luftforsvaret som hadde startet det. Så utviklet det seg i Luftforsvaret. Min vinkling gikk på at dette skulle være fellesoperativt. Man kan sikkert diskutere andre måter å organisere det på, men jeg tror ikke organisasjonsformen som sådan har noe å si for det som skjedde. Jeg tror det hadde vært fullt mulig å gjennomføre dette på en ok måte, også med et styre.

Hallgeir H. Langeland (SV): Ok, men i staden for å forsøkje å utvikla sitt eige, kunne ein ikkje berre ha kjøpt noko av USA?

Sigurd Frisvold: Hva sa du?

Hallgeir H. Langeland (SV): I staden for å utvikla sitt eige system, kunne ein ikkje berre ha kjøpt noko frå USA som verka nede i Kosovo?

Sigurd Frisvold: Nei, vi er så forskjellige. Vi hadde våre problemer, amerikanerne var jo helprofesjonelle. De hadde den kapasiteten som skulle til, fra luft til bakke og alt sånt, og vi lå jo tilbake. For det var jo om å gjøre å få folk til å sette i gang nytenkning. Dette prosjektstyret skulle også være et sted hvor kapable folk satte seg ned og diskuterte operative problemer, og så kom med ideer om hvordan en skulle gjøre det. I dag gjør man jo det, egentlig, og man får jo til disse resultatene. Så det å kjøpe dette fra amerikanerne, få løsningene derfra, hadde ikke hjulpet.

Hallgeir H. Langeland (SV): Men det var ei moglegheit?

Sigurd Frisvold: Nei, ikke i det hele tatt. Det er helt forskjellig.

Hallgeir H. Langeland (SV): Takk.

Møtelederen: Da er vi kommet til en liten runde med oppklarende spørsmål fra komiteen. Da er det saksordfører Borten Moe først, vær så god!

Ola Borten Moe (Sp): Tidligere forsvarsminister Godal sa at i ettertid, sett i forhold til prosjektets størrelse og betydning, hadde det vært naturlig å informere Stortinget gjennom budsjettproposisjonen. Du beskriver et prosjekt som det, uavhengig av hvordan det gikk, var en god del fokus på, og som Forsvaret var opptatt av. Hva er din kommentar til det?

Sigurd Frisvold: Det er jo bestemmelser for hva som skal til Stortinget, og dette var jo så – unnskyld uttrykket – lite sett i forhold til den totale rammen som Forsvaret hadde, at det ville ha vært feil, etter mitt syn. Jeg vet ikke hvor mange tusen prosjekter Forsvaret har, men da hadde dere fått tilsig av noe som ikke hadde gitt styring i det hele tatt, etter mitt syn.

Møtelederen: Takk for det. Da er det Kolberg, vær så god.

Martin Kolberg (A): Frisvold, du har jo ikke fulgt med på dette, selvfølgelig, slik som vi har gjort nå gjennom disse dagene, men nå rett før du kom, var Krohn Devold her, og da sa hun at hvis vi skulle få vite noe mer om ansvarsforholdene, måtte vi spørre deg. Nå har vi spurt deg, og du sier at da må vi snakke med styreleder. Han har vi snakket med, og han sier at dette var forankret hele veien opp. Det skaper selvfølgelig en veldig forvirring i komiteen om hva som er ansvarsforholdene knyttet til dette. Hva er ditt resonnement rundt at det blir svart på denne måten?

Sigurd Frisvold: Når det gjelder pengene, får styreleder og styre tildelt pengene, og de som da eier disse pengene, har ansvaret. Slik er det. Når man er kapitleier, har man også ansvaret. Så ansvaret ligger på dem som mottar pengene, og det er styreleder, som da sender dette ned til en prosjektleder. Hva han har gjort, vet jeg ikke, men der ligger ansvaret. Forsvarssjefen har et overordnet ansvar, og forsvarsministeren har det politiske ansvaret. Men forsvarsministeren visste jo ikke om dette. Jeg har aldri orientert forsvarsministeren om dette, og jeg hadde heller ikke fått noen informasjon selv.

Møtelederen: Takk for det.
Da er det Ulf Erik Knudsen.

Ulf Erik Knudsen (FrP): Takk, leder.

I løpet av denne utspørringen har du omtalt at dette prosjektet var berørt på en rekke sjefsmøter. Du har sagt at det har vært et nødvendig og viktig prosjekt, og du har sagt at det har vært et prestisjeprosjekt. Samtidig sier du at du ikke har ansvaret for det – du har ikke vært aktiv i styringen av og kontrollen med det. Det er styreleder det

hele tiden henvises til som den som sitter med alt ansvaret i denne sammenheng.

Når du sier at det er så viktig – det er så mye prestisje i det, og det har vært oppe på så mange sjefsmøter – har du forståelse for at det da skurrer litt når du sier at du ikke har et ansvar, og at dette har karakter av en viss ansvarsfraskrivelse fra din side?

Sigurd Frisvold: Etter mitt syn har forsvarssjefen det overordnede ansvaret. Men når man får tildelt penger og et oppdrag, har den som har fått oppdraget og pengene, ansvaret. Men forsvarssjefen har naturligvis det overordnede ansvaret for det som skjer i Forsvaret. Det er det ingen tvil om. Men forsvarssjefen har jo ingen mulighet til å kontrollere alle de tusener av prosjekter som foregår. Slik er det. Man må gjerne legge ansvaret på meg, det har jeg ingen problemer med, men slik er det systemet virker.

Møtelederen: Martin Kolberg – vær så god.

Martin Kolberg (A): Under henvisning til hva du svarer på mitt forrige spørsmål, Frisvold: Betyr dette som du nå også sier, at det er generalløytnant Tomas Colin Archer som må sitte med ansvaret for dette?

Sigurd Frisvold: Jeg sier at han som prosjektleder har fått oppdrag og penger, og da sitter han med det ansvaret som følger med oppdraget og pengene. Og hvis han ikke har rapportert oppover, hvilket etter min erindring ikke har skjedd, sitter han med ansvaret.

Møtelederen: Takk for det.

Da er runden med oppklarende spørsmål omme. Hvis du ønsker det, har du inntil 15 minutter til å oppsummere. – Det ønsker du ikke.

Da vil jeg på vegne av komiteen takke for at du tok deg tid til å komme. Vi vil bruke de svarene du har gitt, i vårt videre arbeid med denne saken.

Vi vil nå ta pause til kl. 13.35.

Høringen ble avbrutt kl. 13.11.

Høringen ble gjenopptatt kl. 13.35.

Høring med luftfartsdirektør Heine Richardsen

Møtelederen: Da er vi klare til å fortsette den åpne kontrollhøringen. Jeg vil få ønske velkommen Luftfartstilsynet ved Heine Richardsen, som er direktør i Luftfartstilsynet.

Du har med deg avdelingsdirektør Espen Slyngstad, flyplassinspektør Sverre Vebjørn Kjerpeseth og juridisk rådgiver Stian Hangaas som bisittere. Velkommen også til dere.

Da er det lagt opp slik at Richardsen kan få inntil 10 minutter til innledning, hvis du ønsker det – vær så god.

Heine Richardsen: Takk skal du ha. Jeg ønsker for det første å si takk for innbydelsen til dagens høring.

Luftfartstilsynet ble opprettet som eget forvaltningsorgan i 2000 etter utskillelsen fra Luftfartsverket. Vi har bidratt til en sikker og samfunnsnyttig luftfart og løser denne oppgaven i tråd med de politiske føringer og gjennom håndhevelsen av det regelverket som regulerer luftfarten.

Da temaet for høringen er Forsvarets bruk av midler under NOBLE, er det viktig for oss å presisere at dette er et sakskompleks som vi ikke kjenner eller har hatt noen befatning med utover det som vi er kjent med gjennom media.

Da vi allikevel er invitert hit i dag, går jeg ut fra at dette skyldes synspunkter som er kommet frem tidligere i høringen, og da særlig fra Cordina ved Roger Hansen.

Det er skapt et inntrykk av at det har vært et utidig samrøre mellom Luftfartstilsynet og OCAS AS, samt at daværende Protura AS er blitt motarbeidet av min etat. Jeg vil derfor i det etterfølgende kort beskrive godkjennelsesprosessen for OCAS AS' system for hindervarsling samt godkjennelsesprosessen av Proturas system for samme formål og påfølgende tilbaketrekking av Proturas tekniske godkjenning. Jeg vil også ta stilling til opplevelsen av det at det har vært utidig samrøre mellom Forsvaret, OCAS AS og Luftfartstilsynet.

OCAS AS tok første gang kontakt med luftfartsmyndighetene, altså daværende Luftfartsverket, i 1999, med et forslag til et system for merking av luftfartshindre. Deres første forslag til system for dette formålet ble underkjent av Luftfartstilsynet. Det var først i 2005, altså seks år etter at de første gang henvendte seg til luftfartsmyndighetene, at de fikk en teknisk godkjenning for sitt system for hindervarsling. Det første systemet ble tillatt i operativ bruk i september 2007. Prosessen tok lang tid, og Luftfartstilsynet satte gjennom hele prosessen krav til systemforbedringer og satte omfattende krav til systemtesting og dokumentasjon. Deler av godkjennelsesprosessen ble også gjennomført i samarbeid med amerikanske og kanadiske luftfartsmyndigheter.

Vi vil legge til at OCAS AS har opptrådt ryddig overfor Luftfartstilsynet gjennom godkjennelsesprosessen. De har hele veien fulgt opp våre pålegg og har fremskaffet nødvendig dokumentasjon for systemets virkemåte.

Protura tok kontakt med Luftfartstilsynet første gang høsten 2006, og søkte kort tid etter om godkjenning for sitt system for merking av luftfartshindre. Dette systemet fikk en teknisk godkjenning av Luftfartstilsynet drøye seks måneder senere, altså i mai 2007. Dette er en godkjenning vi i dag mener det ikke var grunnlag for å gi, og vi valgte derfor å trekke tilbake denne godkjenningen sommeren 2009.

EUROCONTROL, som er det europeiske organet for sikker flynavigasjon, og Avinor tok på sensommeren 2008 kontakt med Luftfartstilsynet for å få innsikt i grunnlaget for vårt vedtak om teknisk godkjenning av Proturas system. Avinor tok opp saken med Luftfartstilsynet på et halvårlig kontaktmøte innenfor fagområdet flynavigasjon i september 2008, og ytret da en bekymring for at vi hadde godkjent dette systemet uten at det hadde vært gjennom-

ført noen risikoanalyse vedrørende systemets virkemåte. Vi ba derfor Avinor fremskaffe denne bekymringen skriftlig til Luftfartstilsynet. Henvendelse fra EUROCONTROL og Avinor var altså bakgrunnen for at vi valgte å gå inn i saken på nytt.

Det er blitt sagt at hele denne prosessen er iscenesatt på bakgrunn av et urealistisk scenario og villedende informasjon. Faktum er likevel at Luftfartstilsynet ble forelagt opplysninger om vesentlige forhold som ikke hadde blitt vurdert ved den tekniske godkjenningen av Proturas system. Vi så oss derfor nødt til å gå igjennom godkjenningen på nytt igjen.

Grunnlaget for bekymringen var at frekvensene som Proturas system benytter seg av, også benyttes til overvåkningskontroll innenfor sivil luftfart. En overbelastning av disse frekvensene kan føre til forstyrrelser av lufttrafikk-tjenestens overvåkningssystem, og det kan påvirke flyenes antikollisjonssystem. Det vil si at selv om systemet kan bidra til å hindre kollisjon mellom fly og kraftlinjer, er det en mulighet for at det kan påvirke andre sikkerhetssystemer innenfor luftfarten på en negativ måte på grunn av overbelastning av frekvenser som disse systemene også har benyttet seg av. Overbelastning av disse frekvensene er en reell bekymring innenfor sivil luftfart. Til opplysning kan det sies at EUROCONTROL har utgitt en sikkerhetsadvarsel om at en luftfartshendelse kan skyldes en overbelastning av slike frekvenser.

FNs flysikkerhetsorganisasjon, ICAO, har også gitt klare retningslinjer på at disse frekvensene på grunn av sin viktige funksjon for flysikkerheten krever en ekstra beskyttelse mot overbelastning. Det settes derfor strenge krav til systemet som skal bruke disse frekvensene. I tillegg er det også europeiske regelverk under utvikling som tar opp denne problemstillingen. Dette er forhold som Luftfartstilsynet ikke hadde vurdert i den opprinnelige godkjenningen av Proturas system, og vi hadde ikke gjort jobben vår om vi med kjennskap til dette ikke hadde gått inn i saken på nytt. Vi sendte derfor et varsel om dette til Protura og ba om en risikoanalyse som vurderte disse forholdene opp mot Proturas system. Dette ville ikke Protura gjøre, da de mente at de allerede hadde et godkjent system.

Da en nærmere gjennomgang av hele saken også viste at selv hjemmelsgrunnlaget for godkjenningen ikke var til stede og at den også var basert på feilaktige opplysninger, så vi oss nødt til å trekke tilbake den godkjenningen som ble gitt i 2007. Dette vedtaket er blitt opphevet av Samferdselsdepartementet, som har bedt oss se på saken igjen. Det har vi gjort, og vi fattet tidligere i høst et nytt vedtak om at den tekniske godkjenningen etter vår vurdering er ugyldig.

Det er viktig for meg å presisere at Luftfartstilsynet aldri har sagt at Proturas system er farlig i bruk. Vi har heller ikke utelukket at dette systemet kan bli godkjent for fremtidig bruk. Men før det skjer, er vi av den klare oppfatning at systemet er beheftet med usikkerhet som må avklares innen det kan tas i bruk.

Det er også blitt antydnet at det er et meget tett forhold mellom Luftfartstilsynet og OCAS, at det er mange med militær bakgrunn i Luftfartstilsynet, og at dette har påvir-

ket vår saksbehandling av selskapene Protura og OCAS. Da det gjennom Dagens Næringsliv ble kjent for oss at Forsvaret hadde en nær tilknytning til OCAS AS, ble det umiddelbart foretatt en intern vurdering i Luftfartstilsynet av om det gjennom tidligere karrierer i Forsvaret kunne være uheldige bindinger mellom ansatte i Luftfartstilsynet og OCAS AS. Vi har ikke funnet at det eksisterer noen slike bindinger.

Når det er sagt, er det forhold i dette sakskomplekset som vi gjerne skulle sett ugjort, og som vi i ettertid har tatt selvkritikk på – også i intervjuer med Dagens Næringsliv.

Da vi høsten 2008 tok tak i dette sakskomplekset på nytt, så vi at dette ville medføre ubehag for Luftfartstilsynet. Vi valgte likevel å gå inn i problematikken, da den opprinnelige saksbehandlingen var beheftet med mangler og, som før nevnt, at det var usikkerhet knyttet til systemet som måtte avklares.

Selv om sikkerheten i dag er svært god, er det politiske ambisjoner om å forbedre denne ytterligere. I Norge har vi en nullvisjon, og også i europeisk luftfart har man satt seg som mål å forbedre sikkerhetsnivået med en faktor på ti i forhold til dagens høye nivå i årene frem til 2030.

Dette betyr at kravene til aktørene blir skjerpet. I vår fikk vi ...

Møtelederen: Da er tiden ute, så hvis du kan begynne å runde av, hadde det vært fint.

Heine Richardsen: Begynne å runde av, ja.

I vår fikk vi en praktisk demonstrasjon av et av luftfartens grunnleggende postulater. Da ble europeisk luftfart satt på bakken bl.a. på grunn av usikkerhet vedrørende konsekvensene av vulkansk aske på fly og i flymotorer, selv om dette hadde store økonomiske konsekvenser for luftfartsbransjen. For er du i tvil, så er du ikke i tvil – i hvert fall ikke når det gjelder flysikkerhet.

Takk.

Møtelederen: Takk for det.

Da gir jeg ordet til saksordfører Ola Borten Moe, som har inntil 10 minutter til sin utspørring, og det presiseres at han styrer selv sin tid uten innblanding fra møteleder. Ola Borten Moe, vær så god.

Ola Borten Moe (Sp): Takk for det. Også takk for redegjørelsen.

Jeg vil lite grann tilbake til det faktum at det kom krav til merking av luftfartshindre, og vil i utgangspunktet bare stille et litt åpent spørsmål om hva som var bakgrunnen for at de kravene kom – om man gjorde seg noen kost–nytte–vurdering – og om hvordan de kravene ble utformet i praksis for å finne gode løsninger.

Heine Richardsen: Jeg kunne tenke meg at Espen Slyngstad forsøkte å redegjøre for det.

Espen Slyngstad: Kravet til merking av luftfartshindre har vært et forskriftsprosjekt som har pågått i Luftfartstilsynet så langt tilbake som i 2005 – jeg tror det var da

forskriftsprosjektet ble startet opp. Det er ingen tvil om at ny teknologi som man ble kjent med gjennom utviklingen av OCAS-systemet, var en av drivkreftene bak å gå inn i og revidere kravet til hvordan slike kraftledninger skulle merkes.

Men samtidig var det også et behov for å gi en klarere skillelinje mellom merkeforskriftens virkeområde og nrområdet til store flyplasser. Så det har tatt lang tid.

Det har vært en krevende prosess, og det er klart at det har vært en teknologifascinasjon i en fase her. Rundt 2005–2006 ble det skapt et inntrykk av at Luftfartstilsynet ville påby en slik merking. Det kom også et høringsutkast vinteren 2008, våren 2009. Vi fikk mange høringsinnspill på selve forskriftsutkastet. Det sprikte i alle retninger. Noen mente at forskriftsutkastet krevde altfor strenge merkekrav. Andre sa at forskriftsutkastet var veldig mildt. Det var store variasjoner i vurderingen av kostnadsoverslagene som lå til grunn, og slik som forskriftsutkastet forelå, var det ikke klart til vedtak, og vi bestemte ganske fort at dette måtte revideres totalt gjennom en ny runde og en ny høring. Den prosessen er vi midt oppe i nå, og vi gjennomførte bl.a. i forrige uke et møte mellom både kraftbransjen og flyoperatører for å diskutere det reviderte utkastet.

Når det gjelder det andre åpne spørsmålet om en kost–nytte–vurdering i selve forskriften, så lå det ved et kostnadsoverslag for hva merkekravet ville koste. Men det var ingen kost–nytte–vurdering som sa at ok, hvis du tar denne kostnaden, så vil det føre til en slik eller slik økonomisk nytte.

Det blir ofte veldig vanskelig å kvantifisere som sådan. Men når det gjelder sikkerhetsarbeid, prøver en egentlig å være proaktiv og hindre at uhell skjer og ikke kun basere seg på kalde sikkerhetskrav opp mot historikk, men prøve å se framover. Men det er åpenbart at en forskrift ikke bør sette krav til spesifikk teknologi. Forskriften bør egentlig sette veldig generelle krav når det gjelder funksjonalitet.

Ola Borten Moe (Sp): Ja, for det er skapt et veldig klart inntrykk – eller et av inntrykkene som er skapt, bare for å omformulere, er at Luftfartstilsynet for det første har laget forskrifter og krav på et felt der problemet, satt på spissen, kanskje ikke eksisterer. Man har gjort det på en måte som påfører samfunnet store kostnader. Og selv om man kan tenke seg at det vil kunne skje ulykker, viser historien at av de spennene som eventuelt blir omfattet av disse kravene, så er det ikke der problemet ligger. Og endelig er det designet for én teknologi og ett selskap. Jeg vil bare grave litt mer i hva dere tenker om det, og dere nevnte jo selv stikkordet «teknologifascinasjon». Det tolker jeg som en forsiktig selvkritikk i så måte. Betyr det at jeg har oppfattet det rett, og at man kommer til å tenke annerledes rundt denne typen ting i framtiden?

Espen Slyngstad: Ja, og som vi sa avslutningsvis, å sette et forskriftskrav – uansett hva slags forskrift du snakker om – som går på spesifikk teknologi, burde man egentlig unngå. Det vil sette forvaltningen under et arbeidspress. Hver gang det kommer en teknologisk utvikling, må man inn og revidere forskriftene. Vi bør teste det mot fastsatte

forskrifter som setter – kall det – et krav til effekt, altså at det skal ha en funksjonalitet i forhold til når et varsel gis. Hvordan det løses teknologisk, bør i grunnen være opp til den som sitter med problemet, og som så løser det slik en selv finner det best. Det er åpenbart.

Det er klart det er en forsiktig selvkritikk, at vi ikke bør sette krav til systemer som man har eneleverandører på, når det kan unngås – og unngå å havne i slike situasjoner som vi kom opp i. Det er klart at det var nok også med på å røre opp hele sakskomplekset det som lå oppe her – at det ble skapt en forventning ganske tidlig om at det her ville komme et krav. Det kom kostnadsanslag som gikk i milliardklassen, ikke sant, over hva det ville koste. Det førte vel også til at markedet sannsynligvis ble unødig spent på det. Men, som sagt, vi håper på, gjennom en dialog med alle aktører som er involvert i denne forskriften her, å sette et fornuftig forskriftskrav innen merking av luftfartshindre.

Men jeg har også lyst til å legge til at kravet til merking av luftspenn i Norge er av de svakere merkekravene som finnes på europeisk nivå.

Ola Borten Moe (Sp): Så et generelt spørsmål som gjenspeiler kanskje egen uvitenhet, men: Norge er jo stappfullt av luftfartshinder som ikke nødvendigvis er høyspentmaster og menneskeskapte hindringer, men topografien i dette landet er jo også av en sånn karakter at det er mange steder det ikke er lurt å fly. Hva er det som er årsaken til at man ikke kan tenke motsatt, nemlig at man har gode digitale kart og er i stand til å merke av hvor det er mulig å oppholde seg med helikopter og fly i denne GPS-verdenen vi lever i? Hvorfor må alt merkes?

Heine Richardsen: Ja, da har jeg lyst til å starte litt med å svare på det.

Vi har en spesiell topografi, ja, og det gjør jo også at man selvfølgelig også får kanskje noen spesielle utfordringer, med spenn, ut fra at man skal over fjorder, ut til øyer, eller hvor det måtte være. Merkekrav har det jo vært i mange år, også fra industriens side – nå tenker jeg på kraftindustrien – og så har det jo vært et behov for en annen type merking enn disse blåsene som har vært hengt opp. For det første har malingen på disse blåsene blitt avskallet relativt fort, og det er en relativt kostbar sak å vedlikeholde slike merkehinder. Sånn at også fra industriens side har det selvfølgelig vært interesse for å finne en annen type hindervarsling for å gjøre det lettere rent teknologisk.

Ola Borten Moe (Sp): Ok – jeg skal slå meg til ro. Jeg vil tilbake til rapporten ...

Heine Richardsen: Så kan Espen Slyngstad ta andre halvdel.

Espen Slyngstad: Ja, hvis du tillater, i forhold til GPS-kart: Mange mener det vil kunne løses ved at du har et digitalt kart i selve flyet. Det som vi i hvert fall kan være enige om, er at du må ha en informasjon nøyaktig om hvor hinder står når du sitter i flyet. Det er forutsetningen uan-

sett. Det er uansett et ønske fra en pilot å ha en visuell referanse på utsiden på hvor det befinner seg. Og det er vel heller ingenting som tyder på at digitale kart på sjøen har redusert antall grunnstøtinger med småbåt etc., så et GPS-system, uten at du er sikker på at du har en nøyaktighet i forhold til hvor master og spenn går, må være på plass, og du må være sikker på at GPS-satellitten har dekning overalt og er nøyaktig nok i områder der spenn står.

Ola Borten Moe (Sp): Det er greit.

Så vil jeg tilbake til den omtalte Veritas-rapporten som har ligget som bakgrunn for at man startet å gå inn i dette. Det var jo en rapport som i aller høyeste grad var initiert av OCAS. Det burde jo dere vært informert om, så hva tenker dere rundt det nå, om rolleblanding og det inntrykket som ble skapt av rolleblanding?

Heine Richardsen: Espen, jeg tror du kan svare på det.

Sverre Vebjørn Kjerpeseth: Jeg kan ta det, jeg.

Den rapporten som OCAS har fått lagd av Det Norske Veritas angående markører, har ingen kopling til det arbeidet som har vært gjort når det gjelder forskriftsarbeidet. Allerede fra 1970-tallet var det regler for hvordan man skulle merke luftfartshinder. Det baserer seg på ICAOs merkekrav. Dette er ikke noe som Norge har funnet opp. Den norske merkeforskriften er slapp i forhold til det andre nasjoner som vi kan sammenlikne oss med, har.

Den første forskriften kom på plass 1. januar 2003. Så startet det et arbeid, sannsynligvis i 2006 – det var i hvert fall lenge før min tid i Luftfartstilsynet – hvor man skulle få omarbeidet forskriften fra 2003, slik at den også skulle omfatte lys- og lydvarsling. Forskriftsvedtaket kom i mars 2007, men man tok i praksis ikke fatt på arbeidet før høsten 2008, fordi flyplassseksjonen i en lengre periode var veldig lavt bemannet.

Jeg vil også, når jeg først har ordet, gjerne tilføye at man kan få inntrykk av ved å lese rapporten fra høringen for 14 dager siden, at det ikke er noe problem med ulykker i spenn. Jeg vil bare informere om at innen sivil luftfart i Norge har det vært 12 dødsulykker fra 1979 og fram til 2001. Syv av de dødsulykkene var på 1990-tallet, og det er kanskje bakgrunnen for at det sannsynligvis var et stort ønske om å få på plass en bedre merking.

Møtelederen: Da er tiden ute, og det er Arbeiderpartiets tur. Marit Nybakk har inntil 5 minutter – vær så god.

Marit Nybakk (A): Takk, komitéleder. Grunnen til at vi har hatt disse høringene, er at det har vært et samrøre mellom Luftforsvaret, NOBLE og sivile aktører – les: OCAS-selskapene – og det dreier seg om tidligere og nåværende ansatte i Forsvaret. Er det mange tidligere ansatte fra Forsvaret, i Luftforsvaret, som har vært ansatt i Luftfartstilsynet?

Heine Richardsen: I Luftfartstilsynet har vi vært så heldige at vi har fått fem som kommer rett fra Forsva-

ret. Hvis det gjelder tidligere ansatte i Forsvaret, er vi vel mange, mange flere, inklusiv undertegnede.

Når det gjelder den tilknytningen til prosjektet NOBLE og det som omfatter substans opp mot dette med hinder og den forskningen som er gjort, har vi ingen ansatte hos oss som kommer fra Forsvaret, som har hatt noe med disse personene å gjøre.

Marit Nybakk (A): Det er på det rene at Morten Mørk & co. i OCAS-sfæren har hatt tette og nære forbindelser med NOBLE, hvor man har både en daglig leder og en styreleder som har vært ganske høyt oppe i Luftforsvaret, særlig styreleder. Betyr det at det ikke er noen i Luftfartstilsynet som har kjent noen av disse personene mens de var i Forsvaret?

Heine Richardsen: Ved den interne granskingen som vi har gjort hos oss, er det ingen av våre ansatte som har hatt befatning med disse personene.

Marit Nybakk (A): Men alle kommer fra Luftforsvaret, hvorav tre av dere sitter her, så vidt jeg har kunnet registrere.

Kan jeg da spørre hvorfor Luftfartstilsynet bare var opptatt av å finne ut om Proturas teknologi var god nok, mens OCAS' teknologi ikke ble gjort til gjenstand for evaluering?

Heine Richardsen: OCAS' teknologi var gjenstand for evaluering fra 1999 og frem til 2006, da de fikk sin tekniske godkjenning.

Marit Nybakk (A): Hvorfor har Luftfartstilsynet hatt møter med OCAS for å diskutere Proturas systemer og teknologi?

Heine Richardsen: Vi har hatt møter med OCAS på samme måte som vi har med enhver aktør som ønsker et møte med Luftfartstilsynet. Og vi har ikke ønsket å diskutere annen type teknologi med OCAS.

Marit Nybakk (A): Kan Luftfartstilsynet si litt om hvilket samarbeid dere hadde med Luftforsvaret om testing av radarvarslingsystemer?

Heine Richardsen: Jeg kjenner ikke til at Luftfartstilsynet har hatt noe samarbeid med Forsvaret om testing av radarsystemer.

Marit Nybakk (A): Medfører det riktighet at OCAS og Luftfartstilsynet i samarbeid gjennomførte en prøveflygning for å teste Proturas anlegg?

Heine Richardsen: Vi hadde en inspektør hos oss som var ute med OCAS for å teste OCAS' anlegg. På returen fløy man inn i Proturas anlegg. Det var ikke en initiert testflight fra Luftfartstilsynet. Det har vært en intern personalsak hos oss, og den ble behørig behandlet internt hos oss.

Marit Nybakk (A): Er det riktig at Forsvaret stilte opp med gratis mannskap til uttesting av det sivile anlegget til OCAS? Da snakker vi fortsatt om Luftforsvaret.

Heine Richardsen: Vi prater om Luftforsvaret. Det kan jeg ikke svare på.

Marit Nybakk (A): Er det riktig at mens Morten Mørks selskaper utsatte tester av Forsvarets anlegg, gjennomførte Mørk OCAS-tester på sitt anlegg?

Heine Richardsen: Kan du gjenta spørsmålet?

Marit Nybakk (A): Er det riktig at mens selskapene til Mørk, som hadde ansvaret for NOBLE, utsatte tester av Forsvarets anlegg, så ble det gjennomført tester av OCAS' anlegg – som altså dreide seg om det som skulle til Luftfartstilsynet?

Heine Richardsen: Vi har ikke leid inn noen fra Forsvaret til å teste OCAS' utstyr.

Espen Slyngstad: Jeg er ukjent med at selve OCAS' godkjenningsprosess kom til tilsynet noen år etter at den ble godkjent. Men i hvert fall pågikk godkjenningsprosessen av OCAS i en periode, som vi sa, fra 1999 til 2006. I den perioden ble det gjennomført tester. Om det ble gjennomført tester som dem vi gjorde mens Forsvarets tester ble utsatt, kan jeg ikke svare på. Men da er det bare å sammenstille når det ble gjennomført sivile tester opp mot når Forsvarets tester ble utsatt. Hvis det er interesse for at vi skaffer de dataene, skal vi prøve det.

Møtelederen: Da er tiden ute, og det er Fremskrittspartiets tur til å stille spørsmål.

Ola Borten Moe overtok her som møteleder.

Anders Anundsen (FrP): I innledningen sa luftfartsdirektøren at OCAS hadde opptrådt ryddig overfor Luftfartstilsynet. Antyder du at Protura har opptrådt uryddig?

Heine Richardsen: Nei.

Anders Anundsen (FrP): Så de har vært like ryddige. Det er ingen grunn til å forskjellsbehandle OCAS og Protura i så henseende.

Heine Richardsen: Nei.

Anders Anundsen (FrP): Du sa i stad at Protura ikke var interessert i å oversende en risikoanalyse. Kan det være fordi de allerede hadde oversendt en risikoanalyse?

Heine Richardsen: Vi ba om å få en risikoanalyse om den frekvensbruken og den bekymringen som lå i ...

Anders Anundsen (FrP): Så de hadde overlevert en risikoanalyse, men den omfattet ikke akkurat det du mente den skulle omfatte?

Heine Richardsen: Den omfattet ikke det vi ville at den skulle omfatte i denne saken.

Anders Anundsen (FrP): Hva er det som er så spesielt med risikoanalysene i Norge i forhold til andre land? Så vidt jeg er kjent med, er Proturas system godkjent for montering i München, som har ti ganger så høy trafikk som Gardermoen.

Espen Slyngstad: Jeg er ukjent med at Proturas system er montert i München, hva tyske myndigheter ...

Anders Anundsen (FrP): Jeg sa ikke montert, jeg sa godkjent for montering.

Espen Slyngstad: Det kjenner ikke vi til.

Anders Anundsen (FrP): Hva er det som er så spesielt med Norge, som gjør at det skal stilles spesielle krav til frekvensbruken her i forhold til i München, Tyskland?

Espen Slyngstad: Det stilles vel ikke spesielle krav til frekvensbruken i Norge. Vi opererer under det samme – kall det – basisregimet.

Anders Anundsen (FrP): Men dere sa at problemet her var at det kunne bli overbelastning. Etter at dere fikk den innsigelsen dere ba Avinor sende, var et av problemene at det kunne bli overbelastning på frekvensnettverket. Er ikke det like relevant i Tyskland som i Norge? Viser ikke det at den bekymringen egentlig ikke er til stede, at det er en skinnargumentasjon fra deres side?

Heine Richardsen: Det er ikke noen skinnargumentasjon fra Luftfartstilsynets side. Det vi ønsket, var å få en redegjørelse, en risikoanalyse, om den interferensproblematikken som ligger på transpondernettverket. Det vi baserer det på, er jo bekymringer, ikke bare fra tysk miljø, fra EUROCONTROL. Dette er ikke minst et tema hos ICAO, vår internasjonale organisasjon for flysikkerhet.

Anders Anundsen (FrP): Forrige spørrer var så vidt inne på en episode. Jeg har lyst til å referere til det Roger Hansen fortalte oss under den forrige høringen, bl.a.:

«Derimot fant vi ut gjennom innsynsbejæringen at en representant fra Luftfartstilsynet og en representant fra OCAS gjennomførte en prøveflygning av vårt anlegg.»

Så kommer det jeg vil understreke:

«Vår logg fra denne testen viser at piloten fra OCAS, Rolf Bakken, slo av transponderen i sitt helikopter, åpenbart i den hensikt å få vårt anlegg til å feile.»

Hva er din kommentar til dette?

Heine Richardsen: Min kommentar til det er at vi har gjennomgått den saken med angjeldende inspektør som var med på den flighten. Vi har gjennomgått den som en intern sak hos oss.

Anders Anundsen (FrP): Forstår du at det kan påvirke vår holdning til den tillit som Luftfartstilsynet er helt avhengig av i den type saker?

Heine Richardsen: Det gjør jeg.

Anders Anundsen (FrP): Men du mener at det nå er grunnlag for å si at den tilliten skal være gjenopprettet?

Heine Richardsen: Det håper vi.

Anders Anundsen (FrP): Litt tilbake til denne kost-nytte-analysen, som saksordføreren så vidt var inne på: Det ble sagt at det var laget et kostnadsoverslag, men ikke et overslag over hva man sparte i penger. Men var det noe overslag over hva man kunne spare i menneskeliv, for det er jo det som på en måte må være bakgrunnen for at en opprinnelig ønsket å innføre disse forskriftene?

Heine Richardsen: I ethvert arbeid som gjelder sikkerhetsforskrifter, ikke bare nasjonale, men også internasjonale, europeiske eller sågar gjennom ICAO, ønsker man å oppnå en forbedring av sikkerhetsnivået. Vårt mål er en nullvisjon ...

Anders Anundsen (FrP): Men det er et veldig kort spørsmål: Var det en analyse over antall liv man kunne spare ved å innføre dette? Ja eller nei!

Heine Richardsen: Det er ikke laget en analyse over hvor mange liv som kunne bli spart, men vi vet hvor mange liv som gikk tapt i den foregående perioden.

Anders Anundsen (FrP): Og det er da type ulykker som ville vært forhindrede hvis disse forskriftene ble gjennomført? Det er det du egentlig sier.

Heine Richardsen: Det sier jeg ikke. Jeg sier at noen av disse ulykkene kunne ha vært forhindrede. Men så har vi et annet poeng, nemlig at det også er en del hendelser som er innrapportert til oss, som kommer i tillegg til de ulykkene som har dødelig utgang.

Anders Anundsen (FrP): Er det vanlig at Luftfartstilsynet ber Avinor skrive bekymringsmeldinger?

Heine Richardsen: Vi ber alle dem som kommer med signaler til oss i møter vi har, om å fremføre det skriftlig for oss. Det er god forvaltningsskikk.

Anders Anundsen (FrP): Et aller siste spørsmål. I hvert fall tre av dere har bakgrunn fra Luftforsvaret. Jeg vil bare at du svarer helt tydelig på at ingen av dere som sitter her, eller som har vært involvert i saksbehandlingen, har kjent eller kjenner Morten Mørk eller hans kollega Bakken i OCAS-selskapet.

Heine Richardsen: Ved den gjennomgangen vi har hatt, fant vi ingen hos oss som kjenner eller har kjennskap til disse personene i OCAS.

Sverre Vebjørn Kjerpeseth: Jeg har min bakgrunn fra 32 år i Luftforsvaret før jeg tok sluttpakke i 2005. Jeg har truffet Morten Mørk én gang. Det var i august 2008. Da fortalte han at jeg var batterisjef i et batteri i Bodin leir i 1983. Jeg hadde ca. 600 rekrutter på det tidspunktet, og han var ca. én måned i Bodin leir, så jeg kan dessverre ikke huske Morten Mørk fra den perioden. Det er den eneste kontakten jeg har hatt med Morten Mørk. Jeg vet av Tom Johansen, men jeg har aldri tjenestegjort sammen med ham.

Anders Anundsen overtok her igjen som møteleder.

Møtelederen: Da går vi videre til Høyre. Per-Kristian Foss har inntil 5 minutter.

Per-Kristian Foss (H): Man har tidligere vært inne på dette med antall luftfartsulykker som er relatert til kraftledningsspenn, og det ble vist til et antall dødsulykker siden 1979 – 12 stykker. Er dette et høyt prioritert sikkerhetsområde å forbedre?

Heine Richardsen: Innenfor det som går på kraftlinjer, spenn og broer, har vi et forbedringspotensial, for vi har en dårlig merkingsforskrift i Norge. Det var hele utgangspunktet for at vi ønsket å få en bedre forskrift.

Per-Kristian Foss (H): Men spørsmålet var om det er høyt prioritert i forhold til andre sikkerhetsrisikoer, for å bruke det uttrykket.

Heine Richardsen: Nei, det er det ikke. Det er ikke prioritert topp ti, hvis vi skal prøve å si det sann.

Per-Kristian Foss (H): Hva slags kost–nytte-beregninger lager dere når dere vurderer å komme med pålegg om nye installasjoner?

Heine Richardsen: Vi gjør en kost–nytte-beregning ut fra hvilke sikkerhetsgevinster vi kan få. Vi ønsker gjennom nye forskrifter å nå vårt mål, som er en nullvisjon. Gjennom en trafikkvekst og ekspansjon fremover nå, som jeg også var inne på innledningsvis, skal vi opp mot 2030 ha en gevinst på ytterligere 10 pst. forbedring av det nivået vi har i dag. (Hvisker med sidemannen.) Ja, ti ganger faktoren. Det betyr at her går vi gjennom alle områder, internasjonalt og nasjonalt, for å se på forbedringspotensialet.

Per-Kristian Foss (H): Foreligger det noe pålegg fra EU-/EØS-relaterte myndigheter på dette området? Du nevnte at vi har svake pålegg på kraftledningsspenn i forhold til andre land. Eller er det bare deres vurdering at det er svakt?

Heine Richardsen: Det kan du, Espen, svare på.

Espen Slyngstad: Jeg kan starte med å innlede.

Det er en sammenlikning av de merkekrav man har i andre nasjoner som vi kjenner til, altså naboland som Sverige, Danmark, etc.

Per-Kristian Foss (H): Men det er ingen EU-standard satt for dette?

Espen Slyngstad: Her har man ingen EU-standard ennå, men man har en anbefaling fra ICAO.

Per-Kristian Foss (H): Bare ett spørsmål til slutt. Har dere etiske regelverk som hindrer at folk som jobber i Luftfartstilsynet, går over og begynner å jobbe hos selskaper som dere har en relasjon til, eller omvendt – at folk kommer fra selskapene og begynner å jobbe hos dere? Er det noen karenperiode eller regler på dette området?

Heine Richardsen: Vi har etiske retningslinjer både på å ta inn folk og når folk går ut.

Per-Kristian Foss (H): Hva innebærer det i praksis?

Heine Richardsen: Det innebærer bl.a. at man ikke får behandle de selskapene man eventuelt kommer fra. Det er også en periode når man kommer inn, hvor man naturligvis også hos oss må igjennom opplæring. Dermed får man en naturlig «cool down»-periode, for å si det sann.

Per-Kristian Foss (H): Hvor lang er den «cool down»-perioden? Snakker man om én måned, ett år?

Heine Richardsen: Vi har ikke sett på hvor lang den er. Men man vil som regel ikke få det selskapet man kommer fra i utgangspunktet.

Per-Kristian Foss (H): Men er det ikke likevel en fare for, i en så pass liten etat som hos dere, at internkommunikasjon kan hjelpe like godt? Man behøver jo ikke selv å behandle selskapene. Man kan snakke med dem som gjør det.

Heine Richardsen: Ja, det vil det alltid være en fare for. Vi er en liten organisasjon, og luftfartsmiljøet i Norge er svært lite. Der er det nettopp det du er inne på, alltid en påpasselighet med hensyn til at rollene og rollesettingen er ivaretatt. Det har vi laget etiske retningslinjer på. Vi har det som et tema i vår organisasjon svært ofte.

Per-Kristian Foss (H): Men det er ingen absolutter i forhold til seks måneder, ett år, eller noe sånt i det regelverket?

Heine Richardsen: Nei, jeg klarer ikke å huske om det blir satt tre eller seks måneder, men vi har satt regler for det. Ja.

Per-Kristian Foss (H): Takk. Ingen flere spørsmål.

Møtelederen: Da er det Sosialistisk Venstreparti og Hallgeir H. Langeland som har inntil 5 minutter.

Hallgeir H. Langeland (SV): Først eit spørsmål knytt opp til Innovasjon Norge. Har de vore i kontakt med Innovasjon Norge i forhold til anbefalingar eller på annan måte i forbindelse med desse sakene?

Heine Richardsen: Nei. Jeg har ikke vært borti noen dokument om det.

Hallgeir H. Langeland (SV): Så de har ikkje gjeve anbefalingar i forhold til system som Innovasjon Norge har spurt om?

Heine Richardsen: Nei.

Hallgeir H. Langeland (SV): Når det gjeld Rolf Bakken, som blei invitert med i Flysikkerhetsforum – for innlandshelikopter: Blei han sett på som habil til å sitja der?

Heine Richardsen: Når det gjelder Flysikkerhetsforum innlands, så er det jo vi som har det administrative ansvaret for å drive dette sikkerhetsforumet. Og det er ikke et forum som sådant, som rapporterer til Luftfartstilsynet, det er et forum som er nedsatt for å samordne og koordinere de enkelte flyfaglige segmentene innenfor helikopter: helikopter offshore og nå helikopter innlands. Så vi tar på oss, skal vi si, sekretærrollen, og luftfartsdirektøren får da en årsrapport om hva som har skjedd innenfor dette forumet.

Hallgeir H. Langeland (SV): Korleis er forholdet dykkar til OCAS' og Protura sin etterfølgjar Cordina i dag?

Espen Slyngstad: Cordina har jo overtatt Protura AS' rettigheter, sånn at det forholdet vi hadde til Protura, har vi nå til Cordina. Og det forholdet vi har til Cordina, er at vi står i den situasjonen at omgjøringssaken fortsetter, etter at vi gikk inn i saken på nytt etter at det opprinnelige vedtaket ble omgjort av Samferdselsdepartementet.

Hallgeir H. Langeland (SV): Så det er eit anstrengt forhold, er det det du seier?

Espen Slyngstad: Vi opplever det ikke som anstrengt, men jeg er ganske sikker på at Cordina vil oppleve det som anstrengt.

Møtelederen: Takk for det.

Da er vi kommet til en runde med oppklarende spørsmål. Først saksordføreren, Borten Moe. Vær så god.

Ola Borten Moe (Sp): Det gjaldt flysikkerhet – og Kjerpeseth, egentlig – for jeg vil ikke at det skal stå igjen etter denne høringen at komiteen, eller Stortinget, ikke er opptatt av sikkerhet i luften.

Bare for å forklare den virkelighetsoppfatningen vi hadde: Vel har det skjedd ulykker med luftspenn og andre hinder, men hvis man tar tak i det utkastet til forskrift og de luftfartshindrene som det de facto gjaldt, så var det jo ikke de hindrene som hadde forårsaket dødsulykker, det var andre typer hinder.

Jeg kunne bare tenke meg å få en eventuell bekreftelse eller forklaring på det fra tilsynet.

Espen Slyngstad: Da kan jeg starte, og så kan jeg gi ordet videre til Kjerpeseth for å ta detaljene.

Altså: Man har opplevelsen av at spenn er en betydelig risikofaktor ved flygning. Det tror jeg du kan få bekreftet hvis du kontakter flymiljøet. Gå til bl.a. Norsk Luftambulanselanse. Dere så selv reaksjonen deres da det var snakk om at mastene som skulle gå over Hardangerfjorden, ville bli kamuflert. Da var det personer derfra som, i hvert fall i media, uttalte at de ikke ville fly inn i Hardangerfjorden. Det har vi kun fra media. Og det er jo et selskap som har – kall det – digitale kart med hinder i sin cockpit.

Når man har utenlandske flybesetninger som kommer på besøk til Norge, er spennproblematikken en av de faktorene som står på den første orienteringen man gir dem, fordi det er et hinder som er skummelt. Jeg har fått kjennskap til at Forsvaret nå har økt sin minstehøyde med 100 fot – de opplyste det på det kontaktmøtet vi hadde i forrige uke – for å redusere risikoen for å treffe luftspenn når de driver med sin øvingsaktivitet.

Når det gjelder selve detaljene i det som har skjedd: Det er riktig at lave spenn også utgjør en risiko. Og da kommer vi tilbake til kostnadselementet. Skal man merke samtlige lave spenn, blir kostnaden enorm. Og vi har en veldig vanskelig trekant vi skal skaffe balanse til når man skal fastsette hinderforskriften; den er vanskelig. Jeg var i kontakt med min kollega fra New Zealand på ICAOs høynivåsikkerhetskonferanse ved påsketider i år. De sitter med nøyaktig samme problematikk og har brukt ti år på å få dette til.

Det første er, som dere helt riktig er inne på, at kostnaden må være sånn at samfunnet skal kunne bære det på en god og fornuftig måte.

Møtelederen: Jeg tror svaret må være mye kortere, hvis ikke får vi ikke stilt spørsmålene våre.

Espen Slyngstad: Ok. Samtidig er det jo et ønske om at kraftspennet skal være kamuflert, slik at det ikke ses, av miljøhensyn. Så skal det i tillegg være synlig for fly. Man må altså balansere de tre: miljø, sikkerhet og kostnad.

Martin Kolberg (A): Richardsen, du har ved to eller tre anledninger sagt at det har vært en personalsak i ditt system vedrørende denne flygningen, hvor et teknisk instrument ble avskrudd i en spesiell hensikt. Etter at du har bekreftet det, hvordan kan du da være helt sikker på at det ikke har vært uregelmessigheter i kontakten mellom Luftfartstilsynet og OCAS?

Heine Richardsen: Tenker du nå på den spesielle saken eller andre ting?

Martin Kolberg (A): Nei, jeg tenkte på den spesielle saken som er bekreftet. Du har sagt at det har vært en personalsak hos dere som en følge av dette. Og jeg spør deg da som direktør: Hvordan kan du være helt skråsikker på at det ikke har vært noen uregelmessigheter i forbindelsen mellom ditt system og OCAS'?

Heine Richardsen: Gjennom den interne granskingen som vi har hatt vedrørende personell som har hatt, skal vi si, tidligere karriere i Luftforsvaret, OCAS-personell, og ikke minst også den hendelsen der vi hadde en inspektør som på en flytur var innom et annet anlegg, altså et konkurrerende anlegg, har ikke vi avdekket flere tilfeller som har hatt negativ betydning for saksbehandlingen i denne saken.

Møtelederen: Da har jeg tegnet meg selv.

Med forbehold om at jeg ikke kjenner hele sakskomplekset, er det, så vidt jeg har skjønt nå, slik at Luftfartstilsynet ga Protura en teknisk godkjenning, så ble den, etter bekymringsmelding som dere egentlig selv ba om bl.a., varslet tilbaketrasket. Den ble så trukket tilbake. Samferdselsdepartementet omgjorde vedtaket om tilbaketrekning med det som resultat at dere på nytt varslet tilbaketrekning. For en som står på utsiden og ser inn i denne saksbehandlingen, fremstår dette som veldig rotete. Betyr det at Samferdselsdepartementet ikke skjønner hva de egentlig har holdt på med her? Eller hva er bakgrunnen for at denne behandlingsrekken er blitt som den er?

Heine Richardsen: Det er ikke en uvanlig behandlingsrekke. Det er en helt vanlig behandlingsrekke at vi kan få tilbake saker fra departementet der de ber om en ny utredning av sakskomplekset. Det har vi gjort. Vi har gått gjennom sakskomplekset og sett det fra nye vinkler,

forsøkt å se på nye innfallsmetoder eller hvordan vi eventuelt kunne finne løsninger i en annen retning. Det har vi ikke gjort, og dermed opprettholder vi vårt vedtak.

Møtelederen: Da er tiden for spørsmål ute, og du får anledning til å oppsummere i 5 minutter hvis du ønsker det. Vær så god, luftfartsdirektør Richardsen.

Heine Richardsen: Jeg har lyst til å avslutte med å si at fra vår side synes vi det er veldig fint at vi får redegjort for vår rolle i forbindelse med godkjenning av både OCAS og Protura. Vi har også gjennom media – spesielt da Dagens Næringsliv – forsøkt å legge de kort vi har, på bordet og gå igjennom vår egen måte å jobbe på. Habilitetsspørsmål har vi satt høyt på dagsordenen, for nettopp i Norge, med et lite luftfartsmiljø, er det mange som kjenner mange. Det er klart at det å være inspektør hos oss er en utfordring, som det er i mange andre tilsyn. Du kommer inn i en organisasjon der du skal ha med deg tung erfaring fra det området du skal inspisere. Hos enkelte hos oss er det krav om minimum ti års erfaring. Du skal «snu hatten» og være inspektør på et fagområde som du har stor kjennskap til. Derfor er nettopp rolleavklaring, habilitet, god forvaltningsskikk, løftet som en like høy og tung bærebjelke hos oss som «flight safety».

Møtelederen: Takk for det. Da vil jeg takke for ditt bidrag.

Denne høringen er slutt. Jeg vil takke alle som har deltatt. Komiteen vil nå fortsette sitt arbeid med saken og bl.a. bruke de opplysningene og de synspunktene som er kommet under dagens høring, i sitt arbeid med innstillingen til Stortinget.

Høringen er avsluttet.

Høringen slutt kl. 14.24.
